

EZBER DIŞI SÖYLEŞİLER (20)

“Yargının Demokratlaşması; Artık Yeni Şeyler Söylemek Lazım”

Dr. Orhan Gazi Ertekin

Doç. Dr. Osman Can

Tepekule Kongre ve Sergi Merkezi
17 Nisan 2010

tmmob
makina mühendisleri odası
izmir şubesi

Izmir - 2010 / 14 - 18

tmmob
makina mühendisleri odası
izmir şubesi

ORHAN GAZİ ERTEKİN
OSMAN CAN

Yargının Demokratlaşması; Artık Yeni Şeyler Söylemek Lazım

Bu kitabın yayın hakkı **Makina Mühendisleri Odası**'na aittir.
MMO'nun izni olmadan, kopya edilemez, kullanılamaz.

Yayına Hazırlayanlar: Elif Aydoğdu Oral - Önder Sözen

Grafik Tasarım: Nurcan Durmaz

Baskı Yeri: Can Dijital Baskı Hizmetleri

Gazi Blv. No: 93/A Çankaya - İZMİR

Tel: 0 232 441 20 22 (PBX)

Baskı Tarihi: Eylül 2010 - İZMİR

ISBN No: 978-9944-89-974-1

İzmir - 2010 / 14 - 18

SUNUŞ

Ülkemizde siyasetin sığlaştığı, politik tartışmaların magazinleştiği bir süreç yaşıyoruz. Kavramlar, değerler birbirine karıştı. Düşüncenin, düşünmenin önemi yitiyor ve yaşanan her sorunda insanlar şiddete başvurur hale geliyor.

Toplumsal algının netliğini ve toplumsal barışı zedeleyecek bu durumdan kurtulabilmek için ezberlerin ve reflekslerin sorgulanması gerekiyor.

Bir yandan askeri vesayet altında bir türlü gelişemeyen demokrasimiz, diğer yandan neoliberal politikalarla değersizleştirilmeye çalışılan emek ve insan, katledilen çevre...

Bu kadar kapsamlı sorunlar doğru zeminler yaratılarak tartışılmamakta, çoğunlukla uzlaşmalarla çözülebilecek, ortak akıl, ortak payda yaratılabilecek konular, başlangıçta yaratılan kutuplaşmalar nedeniyle içinden çıkılmaz noktalara sürüklenmektedir. Böyle bir ortamda konuları kutuplaşmalara, ezber söylemlere, önyargılara kurban etmeden, o konuda araştırma yapmış uzmanların katılacağı söyleşilerde ele almayı hedefledik.

Bu anlayışla Ezber Dışı Söyleşiler 10 Şubat 2007 tarihinde başlamış ve bir çok uzman katılımıyla dizi halinde sürdürülmüştür.

Bugüne kadar gerçekleşen söyleşileri çözümleyerek her birini fasikül şeklinde yayımladık, sözlerin yanı sıra tarihe yazılı olarak not düşerek sizlere ulaştırmayı amaçladık.

Ezber Dışı Söyleşilere konuşmacı ve dinleyici olarak katkı koyan emeği geçen herkese teşekkür eder, ezber dışı söyleşi fasiküllerini halkımızın, kamuoyunun hizmetine sunarız.

**TMMOB Makina Mühendisleri Odası
İzmir Şubesi Yönetim Kurulu**

**ORHAN GAZİ ERTEKİN
OSMAN CAN**

**Yargının Demokratlaşması;
Artık Yeni Şeyler Söylemek Lazım**

Kırami Kılınc (Moderatör): Arkadaşlar; hoş geldiniz.

Ben, hukukçu değil, makina mühendisiyim. Toplantıyı Şube adına kolaylaştırmaya çalışacağım. Öncelikle konuklarımızı tanıtmak istiyorum, Doç. Dr. Osman Can, şu anda Anayasa Mahkemesi Raportörü ve Demokrat Yargı Derneği Eşbaşkanı.

Dr. Orhan Gazi Ertekin, Beypazarı Sulh Hukuk Hakimi ve Demokrat Yargı Derneği Eşbaşkanı.

Toplantıya katılım, önceki toplantılara göre bir hayli yüksek. Katılımcı sayısına baktığımızda gerçekten güncel bir konuyu yakaladığımızı görüyoruz. Anayasa, yargının genel durumu ve son anayasa tartışmaları üzerine konuşacağız.

Sözü öncelikle Orhan Beye veriyorum. Yargının demokratlaşması, yargının dünü, bugünü ve yarını konusunda fikirlerini açıklayacak.

İlk bir saat konuşmacılara ait. Sonraki bir saatimiz ise soru ve karşılıklı sohbet şeklinde olacak.

DR. ORHAN GAZİ ERTEKİN

*(Beypazarı Sulh Hukuk Hakimi –
Demokrat Yargı Derneği Eşbaşkanı)*

Bugün buraya son dönemlerin en gözde siyasi konularından birisi olan hukuk ve yargı üzerine tartışma yapmak için davet edildik. Bizden son gelişmelere bir anlam vermemiz, bir değerlendirme yapmamız istendi. Bu konuda hem benim, hem de Osman'ın bugüne kadar biriktirdiği sayısız cevabı var.

Mevcut yargı ve hukuk sorusu ve sorunu üzerine bugüne kadar

verdiğimiz çok sayıda cevap var. Ama bütün bu cevapları toparlayacak olan en genel başlığın, en genel cevabın “*Yargının Demokratlaşması*” başlığı olduğunu düşünüyoruz. Hem genel tarihsel tespitlerimiz bağlamında, hem de kamusal iddialarımız bağlamında bütün bu süreci nasıl yorumladığıımıza, nasıl anlam verdiğimizimize dair cevabımızın “*Yargının Demokratlaşması*” başlığı olduğunu düşünüyoruz.

Yargının demokratlaşması, yargının demokratikleşmesi değil. Yani yargının kendi dışındakilere bir siyasal akıl vermesi değil, yargının siyasal akıllar karşısında, farklı siyasal görüşler karşısında taraf-sız olması. Yargının belli bir siyasi akılı diğerlerine taşıması değil; milliyetçi, laikçi, dindar ve yahut buna benzer siyasal akılların bir başkasına taşınmasının aracı olmaması gerektiğini söylüyoruz. Bunun da en genel başlığının “*Yargının Demokratlaşması*” başlığı olduğunu düşünüyoruz.

Ben, bu konuda üç alt başlık altında kısa kısa konuşma alanları kurmak istiyorum. Birincisi, yargı geçmişte neydi, bugüne nasıl geldi, nereden geliyoruz? İkincisi, bugün yargıda neler oluyor? Herkesin çok merak ettiği şeyler, kimsenin anlam veremediği şeyler var. Üçüncüsü, yargı gelecekte nasıl olmalıdır, bizim yargı tasarımıımız nasıl olmalıdır, yargıya nasıl bir gelecek vaat etmeliyiz, yargı bize bundan sonra nasıl bir gelecek verecek?

Bu üç çerçevede konuşmak istiyorum, ama bundan önce bir uyarıda bulunmak istiyorum. Son 5 yılda Türkiye tamamen hukuku konuşuyor; ama maalesef, hukuku, yargıçları ve hukukçuları aracı kı-larak konuşuyor. Bu tartışmayı son derece daraltan, eksik ve yüzeysel hale getiren şey budur. Bugünkü tartışmaların eksiği varsa, bu eksiğin sebebi, hukuk ve yargı tartışmalarının özellikle yargıçlar, özellikle hukukçuların bilgileri aracı kılınarak yapılıyor olmasıdır; ki eğer biz toplum ve siyaset olarak bu tartışmalara daha yoğunluğuna ve farklı uzmanlık bilgileriyle katılmazsak bütün bu sorunlar çözüldüğünde ne kadar çok kazık yiyeceğimizi göreceğiz.

Bundan 20 yıl öncesine gidersek, ki hukuk fakültesinden o dönemlerde yeni mezun olmuşum. Mezun olduğumda benim hayata dair sorularıma hukukçuların çok az yanıt vereceğini düşünürdüm. Hukuk üzerinden söylenen hiçbir sözün anlamlı olmadığını, benim sorularımın hiçbirine anlamlı yanıtlar veremeyeceğini düşünürdüm. O dönemde genel olarak entelektüel alanda hukukçular hep aşağılanırlardı, dışarıda tutulmaya çalışılırlardı, bu işlerden anlamayan insanlar ve gruplar olarak algılanırlardı. Ama çok garip bir dönem yaşı-

yoruz; hukuktan anlamayan, yargıdan anlamayanların entelektüel olmadığı, olmadığı düşünülmesi ve ciddi bir yargı analizinin, siyasal analiz yapılamadığı bir döneme girdik. Yani sanki tarihçilerin “*hukukçular çağı*” dediği 12. yüzyıl sanki yeniden nüksetti.

Bize hukuksal kavramlarla bir dünya tanıtılmaya çalışılıyor, tamamen hukuksal kavramlarla bir dünya tasavvuru oluşturulmaya çalışılıyor. Buna karşı mutlaka uyanık olmamız lazım, hukuksal bir dünya tasavvuruna karşı, tamamen hukuksal kavramlara aktarılmış bir tartışmaya karşı mutlaka uyanık olmamız gerek. Bu tartışmada hukukçuların, yargıçların -ki ben, on beş yıllık bir yargıçım- söylediklerine pek az güvenmek ve pek az inanmak lazım. Kendi sözlerimizi daha fazla söylemeye çalışmak, hukuk ve adalet alanlarındaki tartışmalarda haklarımızı daha çok iddia etmemiz lazım.

Bence bu uyarıyla tartışmaya devam edebiliriz.

Yargı buraya nereden geldi, yargı bugüne ne bıraktı, geçmişte neler yaşadık? Bu konulardaki en iyi örneğin -*anekdotlarla, küçük küçük anekdotlarla bugüne gelmek istiyorum*- “*Yıldız Yargılaması*” olduğunu düşünüyorum, 1881. Türkiye’de tarihsel sürece bakınca, Niyazi Berkes’in, “*Türkiye’de Çağdaşlaşma*” kitabının başında söylediği bir şey aklıma gelir. Niyazi Berkes, iki yüzyıl önceki sorunlarla, bugünkü sorunların birbirine bu kadar yakın olması karşısında tarihe, tarihsel gelişim sürecine ciddi ölçüde kuşku duymak gerektiğini söylüyordu, yanlış hatırlamıyorsam.

Yargı tarihine baktığımızda, 1881 yılının Mayıs ayında başlayan yargılamanın, Yıldız Yargılaması’nın aslında bugüne kadar ki sürecin tek başına bir özeti olabileceğini düşünüyorum.

Yıldız Yargılaması’nda ne oldu? Çok ilginç şeyler oldu.

Aydın valisi olan Mithat Paşa’nın etrafı askerler tarafından çevrildi, konutu çevrildi, ateş edildi ve Mithat Paşa teslim olmayı reddetti, Fransız Konsolosluğu’na giderek oraya sığındı. Dedi ki, “*Ben, yargıya güvenmiyorum, böyle bir yerde yargılanmak istemiyorum.*” Zamanın Adliye Nazırı Cevdet Paşa araya girdi, “*Yabancı bayrak, ecnebi bayrağı altında yaşamaya utanmayacak mısınız?*” dedi. Mithat Paşa’nın talebi şuydu: Aleni bir mahkemede, adil bir mahkemede yargılanmak istiyorum. Cevdet Paşa bunu kabul etti ve Mithat Paşa İzmir’den bir vapura bindirildi. İstintak, o zaman istintak denirdi şimdiki sorgu, vapurda başladı. Yıldız’a gittiğinde dava, yargılama aleni yapılmadı, basına yasak konuldu, Mithat Paşa, tanıkların hiçbirini sorguya çekemedi. Özellikle mahkumiyetine sebep sayılan iki

Arap tanığı görmedi bile, hiç görmedi. En sonunda Yıldız'ın, Abdülhamit'in verdiği karar bu mahkeme eliyle hukuksallaştırılmış oldu. Aldığı ceza, ölüm cezası. Ölüm cezası, daha sonra ömür boyu kürek cezasına çevrildi ve yine Yıldız'ın emriyle Taif'te boğduruldu.

Bir yargılama süreci hikayesi bu. Türk yargısının geçmişini bakımından çok özel bir örnek midir acaba? Yani Cumhuriyet öncesi-nin, karanlık dönemlerin, karanlık çağların ve bugün unutturulan, bugün çoktan aştığımız bir sürecin hikayesi mi bu? Yani bunu Cumhuriyet sonrası aştık mı, farklı bir öykü, farklı örnekler mi yaşadık?

Bu konuda Cumhuriyet sonrası ilk önemli uyarıyı yapan kişi, Recep Peker'dir. Recep Peker, inkılap tarihi derslerinin daha ilk sayfalarında bunu özenle vurgulamak zorunda hissetmişti kendini. Demişti ki, *“Hakim, ayakkabıcı, kunduracı, manav, kasap; bütün bunlar bir milli fikri sabitin araçlarıdır, iktidarın araçlarıdır. Bu milli fikri sabitin, bu iktidarın taşıdığı milli fikri sabitin dışına çıkmaya çalışanlar anarşisttirler, gardisttirler, bölücüdürler ve anarşistliğe, tedhişçiliğe gardistliğe asla müsaade edilmemesi gerekir.”* Dolayısıyla hakim, teknik bir faaliyet alanı olarak, tıpkı Yıldız Yargılamaları'nda olduğu gibi, kendi etkinliğini bundan sonraki yargılamalarda da sürdürmek zorundadır.

1926 yılı yargılamalarında, yine İzmir suikasti *-nedense, İzmir hep işin içine karışıyor-* meselesinde yine aynı *-Mithat Paşa'nın yaşadığı-* şeyler oldu. Cavit Bey, çok ünlü örnektir. Hakkında hemen hemen hiçbir ciddi delil yoktur. Hatta bazı tarihçiler, Mustafa Kemal Bulgaristan'dayken Cavit Bey'in bulgur parası göndermemesinden dolayı, *“Asılmalı bu adam”* dediği için asıldığını söylerler.

Cavit Bey'in yargılaması sırasında çok daha korkunç şeyler oldu. Cavit Bey'e, mahkeme başkanı Ali Bey çok açık ve net bir biçimde hakaret etti, küfür etti. Hatta seyirci sıralarında olan Falih Rıfkı Atay korkunç bir üzüntüye kapıldı ve Mustafa Kemal'e giderek şikayet etti. Cavit Bey, tanıkları sorguya çekemedi, kendi savunmasını yönetemedi. Yargılama bu demek değil midir?

Taraflar; savcı, sanık... Sanık olan kişi, mevcut yargılamaya aynı ölçüde müdahale kapasitesine, niteliğine ve hakkına sahip bir aktör, özne demektir. Yani yargılama eğer eşit öznelerle yapılmıyorsa, onun adı yargılama olmaz; onun adı, mahkeme aracı kılınarak iktidarın kararının hukuksallaştırılması demektir.

Cavit Bey, kendi savunmasını yönetemedi ve bir hukuk öznesi değildi. Tamamen, tıpkı Mithat Paşa gibi, kendi yargılamasının bir

nesnesi olarak orada durmaya mahkum edildi ve en sonunda da idam edildi.

Burada durduk mu; yani Cumhuriyetin birlik ve beraberliğe en çok ihtiyaç duyulan ilk dönemde yaşandığını düşünerek rahat edebilir miyiz, “O zamanın özel, özgül koşulları vardı” diyerek rahat edebilir miyiz?

Ondan 10 yıl sonra Nuri Dersimi, 1935’li yıllar, Elazığ Valisi Deli Fahri tarafından ölümlü tehdit ediliyor ve biraz da kişisel tanıklığı nedeniyle Cumhuriyet Savcısına gidiyor. Bir güven de var, ilginç bir güven; “O, beni korur. Akşam adamla rakı içiyoruz ve en azından bunu gözetir” güvencesiyle bir dilekçe veriyor, şikayet ediyor. Cumhuriyet Savcısının verdiği cevap, “*Lütfen, çoluğum çocuğum var; beni bu işlere bulaştırma. Zaten Elazığ’a gelmiş, zar zor iş bulmuşum ve burada çoluğumu çocuğumu geçindiriyorum. Zaten bugünlerde tek adamlık var, onun söylediğine karşı duramam*” şeklinde oluyor. “*Hukuk böyle diyor*” iddiasını savcıda göremiyoruz, “*İktidara karşı hukuk böyle diyor*” iddiasını göremiyoruz. “*İktidar ne diyorsa odur*” tepkisi, aynen Mithat Paşa yargılamasında, aynen 26 Yargılaması’nda olduğu gibi. Mahkeme, yargılama süreci içerisinde, yargılama makamı yine iktidara bakıyor.

Bir 10 yıl sonrasında, 1944 yargılamalarına gidelim. Irkçılar ve Turancıların yargılandığı bir dava. Bu dava da çok ilginç bir davadır. Tam Sovyetlerin Almanya’ya girdiği, ilerlemeye başladığı anda kendisini o zamana kadar tarafsız olarak gösteren Türk Hükümeti, bütün uluslararası camiaya, “*Ben de faşistlere karşıyım*” demek için, üç-beş tane entelektüel gazeteciyi, yazarı toplayıp yargılamaya kalktı. Örneğin, içlerinden bir tanesi Orhan Şahin Gökyay’dı. Müthiş bir entelektüeldir, yani farklı yerlerde bulunmamıza rağmen kalitesini teslim etmek lazım. Sansaryan hücrelerinde bas bas bağıyordu, “*Ben, daha dün sizin milli şefinizle kol kola geziyordum, kol kolaydım. Beni burada neden tutuyorsunuz?*” Beni burada tutamazsınız değil; o güç, beni burada tutabilir; ama hakimler ve savcılar, eskiden iktidarın dostuydum. Lütfen, beni bırakın” diyor. Yani “*Dışarı bırakın, serbest bırakın, 24 kişilik hücre içerisinde beni bırakın*” diyor.

Buradan Yassıada’ya gelelim. Salim Başol, “*Sizi buraya gönderen kuvvet böyle istiyor*” diyordu, “*Asılmanızı istiyorlar.*”

1971 ve 1980 yargılamalarını hatırlamak dahi istemiyorum, yani bunlar çok özel örneklerdir. Artık sanığından nefret eden, kendi yargıladığı insanlardan nefret eden bir yargıdan söz ediyoruz. Benim

okuduğum iddianamelerden bir tanesinde, bir Ermeni sanığa Cumhuriyet savcısı, “*Bu, Ermeni oğlu Ermeni*” diye laf ediyor. Benzer lafı 1944 yılında zamanın savcısı Kemal Alöç, Nihal Atsız için söylemiş tir; “*Bu, menfi ruhlu maznun*” diyor. Yani artık ruhuna işlemiş maznun. Sanıkla böyle ilişki kuran, böyle bağlantı kuran bir yargıdan söz ediyoruz.

1971 ve 1980 yargılamalarındaki fecaat sayısızdır. Binlerce örnek anlatılabilir. 1971 ve 1980 iddianameleri tamamen, hiçbir delile dayanmayan ve suçluluğun Milli Güvenlik Konseyi tarafından verilip, arkasından bunun mahkemeler tarafından geri kalanlara duyurulduğu utanç verici yargılamalardır.

Bu anekdotların hepsini sıraya dizdiğimizde çıkarmamız gereken bir şey var; yargının bugüne kadarki refleksi, yargının geleneği, kendisini daima iktidar içerisinde üretmeyi sağlamıştır. Türk yargısı kendisini daima iktidar içerisinde üretmiştir. Türk yargısı, farklı güçlerin ilişkilerini hukuksal eşitliğe taşıyacağına, iktidar gücünün bir aracı haline gelmiştir, gücün bir parçası haline gelmiştir.

Dünyanın her yerinde yargının görevi, güç ilişkilerini hukuka taşımaktır, hukuksal eşitliğe taşımaktır. Yargının doğuşuna bakarsanız, Montesquieu'nin İngiltere gözlemleri üzerinden ortaya koyduğu bir formülasyondur. İngiltere’de burjuvalarla aristokratlar arasındaki gerilimi, çatışmayı çözecek üçüncü bir gruba ihtiyaç vardı. O grup yargıdır. Ne aristokratların yargılamasını burjuvalara vermek gerekiyordu, ne de burjuvaların yargılamasını aristokratlara vermek gerekiyordu. Her iki taraf birbirine güvenmediği için, her iki taraf arasındaki güç ilişkilerinin, güç tehdidinin sürmesi engellenmek istendiği için üçüncü bir taraf olarak yargı benimsendi ve yargının tarihsel rolü devlet dışı bir siyasi aktör olarak belirginleşti.

Türkiye’ye bu çerçeveden bakarsak, yargı daima iktidarın bir parçası olarak şekillenmiştir. Yargı, bir yargı kültürü üretememiştir; yargı, hukuksal bir derinliği olan, hukuksal kökenleri olan, hukuksal bir meselesi olan, hukuksal iddiaları, itirazları olan bir gelenek olarak şekillenmemiştir. Tam tersine, yargı, daima güç ilişkilerini sezen, o güç ilişkileri karşısında konum alan bir güç parçası olarak ortaya çıkmıştır.

Dikkat ederseniz, bugüne kadar yargının meydan dayacağını yiyen grupların hepsi birbirinden farklı. Mithat Paşa’yı düşünün, Cavit Bey’i düşünün, 1944’lerde yargılanan faşistleri düşünün. Onların hepsi devlet adamıdır ve devletin içerisinde 1961 yılında Adnan

Menderes'in yargılanması...

Bizatihi yargı, kendi iç ilişkilerinde, devletin kendi iç problemlerinde devreye giren ve daima kazanacak olana göre kendi yerini tayin eden bir gelenek geliştirmiştir. Birçok kişi yargı vesayetinden bahsediyor, ama yargının bir vesayeti olamaz; çünkü yargının buna ilişkin dayanaklı bir sosyal, kültürel derinliği yok. Yargı, daima kimin iktidar olabileceğini, kimin güçlü olabileceğine dair bir çözümlenmeyle kendisini var edebilmiştir.

Nereden geliyoruz derken, böyle bir gelenekten söz ediyoruz. Peki, bugün ne oluyor? Bugün farklı şeyler olmaya başladı. Ankara'da Çevik Bir için takipsizlik kararı veriliyor; İstanbul'da Ergenekon iddianamesi, davası var; Erzincan'da aydınlanmacı bir gelenekle yürütülen tarikatlara dönük bir soruşturma var, Erzurum'da tersi gelenekle sürdürülen başka türlü bir terör örgütü, Ergenekon terör örgütü soruşturması var. Artık bu geleneğin parçalandığını görüyoruz.

Bugünkü tartışmalar *-ilginçtir-* İstanbul, Ankara, Erzurum, Erzincan tartışmaları maalesef mevcut hükümetin iradesinin çözümlenmesi, değerlendirilmesi ve analiz edilmesi üzerinden yürütülüyor. Bu, son derece eksik bir tartışma yörüngesi ve eksenidir. Bugünkü yargı tartışmalarını sadece hükümetin iradesi üzerinden yürütürsek, gördüğümüz manzara son derece dar bir manzara olur ve kendimizi de bu analiz üzerinden yine son derece dar bir muhalefet alanı içerisine hapsetmiş oluruz.

Bugün yargı, AKP'nin iradesinin daha ötesinde iki büyük tarihsel eğilimin baskısı altında değişime zorlanmış durumdadır. Bu iki büyük tarihsel eğilimden birincisi toplumsal dinamiklerle ilgilidir, toplumsal dinamiklerin derinleşmesiyle ilgilidir; ikincisi de adliye dinamiklerinin derinleşmesiyle ilgilidir.

Toplumsal dinamiklere bakarsanız, artık hukuk ve adalet tartışması siyasal ve toplumsal bir tartışmadır; geçmişte olduğu gibi, sadece hukukçulara verilen, hukukçulara tebliğ edilen bir tartışma değildir ve edilmemesi gerekir. Bugün artık adalet iddiası siyasal bir çerçevede yürütülüyor, toplumsal güçler nezdinde yürütülüyor ve bu çerçevede derinleşiyor. Eğer bu dinamiği sadece AKP'nin kendi iktidar hırsı üzerinden harcarsak, çok az şey görürüz.

İkinci dinamik adliye dinamiğidir. Bakın, Türkiye'de adliye; yargı tartışmalarında her zaman ihmal edilen, dışarıda bırakılan bir kültürel durum olarak kalmıştır. Türkiye'de yargı tartışmaları hep kültürel bir eksiklikle yürütülmüştür. Adliye, yargının sadece yüksek

yargı -HSYK, Anayasa Mahkemesi, Yargıtay, Danıştay- olarak algılandığı bir alanda giderek kendi yerini ve kendi iddiasını ortaya koymaya başladı. Yüksek Mahkeme Üyeleri'nin ve Yüksek Mahkeme'nin kendi dışındaki yerel yargıçlara hiyerarşik konuşma dayatması, ki böyle bir dayatma hep vardı; yargı adına sürekli olarak Yargıtay Başkanı, Danıştay Başkanı, HSYK Başkan vekili konuşurlardı. Ama artık kürsü hakim ve savcılar -*Bey pazarı hakim ve savcısı, Sulh Hukuk Hakimi*- “Artık siz değil, biz de konuşacağız” demeye başladılar “Beraber konuşalım, diyalog yapalım, hiyerarşik konuşma geleneğini bırakalım, yüz yüze ve diyalog şeklinde yürütelim, bir monolog olmasın demeye” başladılar.

Adalet Bakanlığı, Yüksek Mahkemeler ve HSYK'nın sürekli olarak konuştuğu, diğerlerinin ise daima dinlediği bir gelenek artık çatırıyor ve Türkiye, bu yolla geleneksel adli perspektifi, bir az önce söylediğim perspektifi parçalıyor; yeni bir adli perspektifle, farklı bir adli perspektifle baş başa kalmaya başlıyor.

Türk yargı geleneği, az önce verdiğim örneklerde de açık ve net bir biçimde görüldüğü üzere, tek bir adli perspektifle bugüne kadar kendisini var etmiştir. O adli perspektifin güç tanımları bellidir, dinamik tanımlama biçimi bellidir. Bunun dışında, örneğin, askerin kriminal bir fail olacağına dair bir algı geliştirmemiştir. İlk defa, yeni adli perspektif kendisine ait bir fail tanımıyla çalışmaya başlıyor, yeni iddianameler üretilmeye başlıyor. Artık yeni iddianamelerin yazılabiliyor ve tekli iktidar yapısından çoklu iktidar yapısına doğru, en azından ikili iktidar yapısına dönmeye başladı.

Bu, ilerleme mi; değil, ama geleneğe göre çok önemli bir ilerleme. Bugüne kadar hep merkezin, yani yüksek mahkemelerin tanımlandığı bir alanda faaliyet yürütüyorduk ve iddianamelerimiz de, kararlarımız da yüksek yargının tanım ve tarifleri çerçevesinde ilerliyordu; fakat bugün ilk defa farklı bir adli perspektifle müşerref olduk. Bu süreç eğer birbirinden farklı adli perspektiflere kadar dağıtılabılırsa, farklı adli perspektifler de doğabilirse, bunu Türk yargısının olgunlaştığına işaret sayabileceğiz. Türk yargısı henüz olgunlaşmadı. Türk yargısı ikinci adli perspektifini üretti, ama her hakim ve savcının farklı bir perspektife sahip olduğu gün Türk yargısı olgunlaşacak. O da belki yüzyıl sonradır. Ama bu girişim, bu süreç, adli perspektifin ikiye kadar çıkması bizim için çok ciddi bir atılımdır.

Bunun belirli gelişme süreçleri var. Bu gelişme süreçlerinden bir tanesi, adliye dinamiğinde merkez-taşa bağı artık çökmüştür.

Yüksek yargı, artık diğer mahkemeleri, alt derece mahkemelerini kontrol edemez hale geldi, sadece onların konuştuğu alan yok oldu. Sadece yüksek mahkemelerin tekeli oluşturduğu iktidar tekeli artık çökmüş durumda, birbirinden farklı gruplara açılmış durumda.

Bugün ilk defa bu yolla belki Marksist, belki sol gelenekten gelen bir adli perspektifle bu anayasa değişikliği teklifi sonunda karşılaşma ihtimalimiz olabilecek. Neden olabilecek; Geçici 15. Madde. Geçici 15. maddeye dönük değişime geleneksel adli perspektifin verdiği cevap çok açık ve net, *“Böyle şey olur mu kardeşim! Siz bizimle alay mı ediyorsunuz? Gülerim sizin bu değişikliğinize. Baksanıza zaman aşımı diye bir şey var ve artık onları yargılayamazsınız”* diyor. Bu, geleneksel adli perspektiftir ve bundan mutlaka uzaklaşmak lazım.

Geçici 15. madde kalktıktan sonra yeni bir adli perspektifin ortaya çıkma ihtimali çok yüksek, geleneksel adli perspektifin zaman aşımı iddiasını ters yüz etme ihtimali çok yüksek ve bizatihi Marmaris’teki adama tebligat göndermesi ihtimali çok yüksek. Buna ilişkin olarak, bence, hakim ve savcılar arasında bir perspektif dinamiği var, ihtimali var. Bu sürecin bundan sonra daha olgun, daha kamil atılımları üretilebileceğini düşünüyorum.

Bu kısmın geri kalanlarını tartışma süreci içerisinde ilerletebiliriz.

Son başlık altında birkaç şey söylemek gerekirse, bugün hukuk ve yargı tartışmamız bakımından en anlamlı, en ciddi, en çekişmeli tartışma konusu, hukuk ve yargının, toplum ve siyasetle ilişkisinin nasıl olması gerektiği sorusudur. Türkiye toplumu bu soruyu mutlaka ciddi bir biçimde tartışmak zorunda.

Türkiye’de geleneğin buna verdiği cevap, hukuk ve yargının, toplum ve siyasetten mutlaka ve zinhar uzak durması gerektiği ve bu alanın mutlaka hakimlere, savcılara, hukukçulara tebliğ edilmesi gerektiği, toplumsal güçlerin, siyasal güçlerin bu tartışmalara ortak olmaması gerektiği yönündeydi; yani toplum ve siyaset mevcut kurumlar karşısında ilkel ve bidon kafalı olarak, ilkel ve geri düzeyler olarak işaretleniyordu. Dolayısıyla akıllı olan, kendi dışındakilere akıl taşıyacak, adaleti bulabilecek, hukukun ne olduğunu doğru biçimde tayin edebilecek olan bizatihi hakim, savcı ve hukukçulardı. Toplumun ve siyasetin bu alana karışmasının da çok büyük bir tehlike barındırdığını düşünüyordu. Geleneğin verdiği cevap budur. Dolayısıyla geleneğin bize verdiği cevap, hukukun, adaletin veya yargının toplum ve siya-

setten dışlanması gerektiği, toplum ve siyasetten *-hatta-* nefret etmesi gerektiği yönündeydi. Bizim iddiamız ise, Demokrat Yargı olarak, tam tersi yöndedir.

Bugün ciddi bir kurumsal gericileşme süreci yaşıyoruz. Çok tehlikeli bir süreçtir bu. İlk defa bazı kesimlerin siyasal aklına, benim hiç beklemediğim, bundan beş yıl önce hiç aklıma gelmeyecek, belirli yargı kurumlarının arkasında yedeklenmek gibi bir tercih yerleşti. Bu, korkunç bir şeydir. Yani çok tehlikeli bir siyasal gericileşme sürecinde yaşıyoruz. Ütopyası olmayan, artık ütopyası bulunmayan bir toplum belirginleşmeye başladı.

1960 ve 1970’li yıllarda yargıyı *-HSYK’yı, Yargıtay’ı, Danıştay’ı-* tartışıyor olsaydık, o zaman söylenecek şey, *“HSYK kim? Yargı kim? Yargı yok olacak.”* olurdu. Denilecek şey buydu. Kimse- nin siyasal aklına bir kurumun varlığını koruması gelmeyecekti ve bütün kurumların yüzüne bir ütopya tutulacaktı. Yani bir gün yok olacakları tehdidi altında kalacaklardı.

Şimdi çok ilginç bir dönemde yaşıyoruz. Bütün kurumlar, ordu ve yargı dahil, tartışılırken, bir gün yok olacakları ütopyasıyla karşı koymak yerine, *“Bunlar bizim garantimizdir”* şeklinde bakarak tartışıyoruz. Bu, özellikle belli bir kesime sirayet eden, hiç sirayet etmesi gereken bir kesime sirayet eden bir durumdur ve bundan mutlaka kaçınmak durumundayız.

Yargı alanı, yargı işlevi mutlaka en sonunda topluma iade edilmesi gereken bir işlev üstlenir. Eğer yargı bunu unutursa, topluma ve siyasete, toplumsal alana tevdi etmesi gereken bir işlevi olduğunu unutursa çok ciddi bir bürokratik diktatörlüğe doğru gider.

Bizim görevimiz, bence, mevcut kurumsal gericileşme karşısında ütopyalarımızı unutmadan ciddi politik değişimleri harekete geçirecek girişimlerde bulunmak ve bu girişimlerin dilini, üslubunu, kamusal geleneğini dönüştürmek suretiyle olgunlaştırmaya çalışmaktır.

Kırami Kılınç (Moderatör): Orhan Bey teşekkür ediyoruz.

Biraz geniş bir çerçevede yargı ve adalet sistemini bizlere sundu. Osman Bey de biraz daha odaklanacak ve mevcut anayasal durum ve reformlar konusunda bize görüşlerini sunacak.

DOÇ. DR. OSMAN CAN

(Anayasa Mahkemesi Raportörü –
Demokrat Yargı Derneği Eşbaşkanı)-

Değerli dostlar, değerli İzmirli; buraya girişte kendimizi biraz daha rahat hissettiğimizi, en azından, terminolojik ekseninde kullandığımız kavramlara baktığımız zaman ortak kavramları kullandığımızı, siyasete, hukuka ve tarihe bakış açımızda paralellikler sağladığımızı görebiliyoruz. O yüzden İzmir’de Ankara’dan daha rahatız. Bunu sizinle mutlaka paylaşmam gerekiyor. Hepinize teşekkür ediyorum.

Orhan Gazi Ertekin, Türk yargısı içerisinde çıkmış bir istisna, yani çatlaklardan bir tanesi. O çatlaklığı sadece taklit etmeye çalışıyorum. Yani bu nereden geliyor, kendisi zaten güzel bir şekilde anlattı bunu.

Hukuk ile siyaset arasındaki ilişki, bizim çok alışageldiğimiz bir ilişki değil. Bize hep söylenen, hep aktarılan, anlatılan, dikte edilen, hukuk ile siyasetin birbirinden tamamen ayrılması gerektiği, yargıyla siyasetin, siyasal işleyişin birbirinden bütünüyle ayrışması gerektiği yönündeydi, “*Başka türlü tarafsız olunamaz, başka türlü adalet olunamaz, başka türlü yargı zaten işleyemez*” şeklinde bir oluydu.

Orhan Gazi Ertekin, kendisi önce siyaset bilimi işleriyle uğraşmış; 80’ler öncesinde halk arasında geçerli olan kavramla söylersek, öğrenciliğinde anarşiklik yapmış. Bu bir ihbar ve varsa birileri not alsın.

Ardından hukuka kafayı takmış ve ondan sonra hukuk okumuş. Hukuku okuyup bitirdikten sonra, “*Siyasetin dışında kalınmaz*” diyerek siyaset bilimi doktorasını yapmış olan bir arkadaşımız. Aslına bakarsanız, benim de kanıma girendir. “*Kanıma girme*” diye bir ifadeyi kullanırsak, daha derinlemesine başka arkadaşlara da ulaşabilme imkanı vardır ki, onlardan bir tanesi şimdi aramızda.

Siyaset bilimi perspektifi itibarıyla çok geniş, çok değerli bir çerçeve çizdi. Ben, bu çerçeve içerisinde sadece, özellikle, anayasal perspektiften işin içerisine bakarak, yine biraz tarihten alarak... Çünkü Türkiye’de yargıya ilişkin temel tartışmalarımızı tarihe bakmadan çözebilme imkanına sahip değiliz. Çünkü bugün tartıştığımız bütün kavramlar, tartıştığımız öncelikli referanslarımız tarihsel süreç içerisinde oluşturulmuş ve bize sunulmuş olan kavramlar ve öncelik-

ler arasında yer almaktadır.

Türkiye’de yargının bu sistematığıne ilişkin temel politik duruşun üretildiği dönemlere gitmediğimiz zaman, bugünkü tartışmalarımız sanal tartışmalar olacaktır. Bugünkü tartışmaların sanal tartışmalar olduğunu da çok net olarak anlayabiliyoruz. Şuradan anlayabiliyoruz: Yüksek Mahkeme Temsilcileri... Biz, “Yüksek Yargı” diye bir kavram kullanmıyoruz; çünkü yargının yükseği olmaz, yargı yargıdır. Ki, yargı da adliyelerdedir. Dolayısıyla yargıya ilişkin bir değerlendirme yapmak istiyorsak, Orhan Gazi’nin az önce çok güzel bir şekilde ifade ettiği o adli perspektiflere bakmak zorundayız.

Adliye, taraflarla karşılaşılan, tarafların dinlendiği, sorgulamaların yapıldığı ve ardından kararın verildiği yerdir. Yargı diyorsak, yargı orasıdır. Ötekiler temyiz mahkemeleridir ve sadece hukuki denetim yaparlar, ama içeriğine karışamazlar. Fakat bu, tersinden algısal oluşum öyle ileri bir düzeye ulaştırıyor ki, artık yukarıdaki kendisini mahkeme zannetmeye başlıyor, yargı zannetmeye başlıyor ve doğrudan doğruya ilk derece mahkemelerin görev alanına girerek, onların takdir imkanlarını bütünüyle ortadan kaldırarak, “*Şöyle karar verilmesi gerekirken, şöyle karar verildiği için bozulmasına...*” diyor. Oysa temyiz mahkemelerinin böyle bir şey yapma imkanı yok. Kavramlar oluşturulmuş, referanslar oluşturulmuş ve biz bunları bir kenara bıraktığımız zaman sanal bir tartışmanın içerisine gireceğiz, ama biz, artık bu ülkede sanal tartışmalar yapmak istemiyoruz. Bu nedenle biraz tarihe başvurmakta yarar var.

Orhan Gazi Bey, yargılamalarda 1881 yılına kadar gitti. Ben, o kadar geriye gitmeyeceğim. Anayasal perspektiften bakmaya çalışıyorum. 1924 yılından itibaren Türkiye’de yeni bir akli algının, akli işleyiş biçiminin, dünya görüşünün, ideoloji demeye çok fazla dilim varmıyor; çünkü ideoloji demenin belli bir namusu vardır, kendi içerisinde tezlere yine kendi verdiği bir cevaplar silsilesi vardır, paradigmatik yapısı vardır.

1930 yılına kadar olan dönem Mahmut Esat Bozkurt dönemidir. 1924 Anayasası döneminde yargı bütünüyle Adalet Bakanlığı’na bağlıdır. Adalet Bakanı, yargıci mesleğe kabul eder, yükseltir, Yargıtay üyesi yapar, Yargıtay Daire Başkanı dahi yapar. Sadece Yargıtay ve Danıştay başkanları -*teknik açıdan belki bazı eksiklikler olabilir benim bu söylemlerim içerisinde*- Bakanlar Kurulu tarafından belirlenir. Bakanlar Kurulu da tabii ki politik bir organ; Adalet Bakanlığının da politik bir organ olmasındaki hakikat gibi.

Orhan Bey, Recep Peker örneğini çok net olarak verdi. Yani adaletin, yargıçların, onun dışındaki diğer meslek erbablarıyla birlikte yapması gereken tek bir şey olduğunu; yani sistem taşıyıcısı olmaları gerektiğini, ideoloji taşıyıcısı olmaları gerektiğini, devrim taşıyıcısı olmaları gerektiğini ifade etmiştir. Bu, sadece Recep Peker'e özgü bir şey değil, bu aynı zamanda Mahmut Esat Bozkurt'a özgü olan bir şeydir.

1925 yılında Ankara Hukuk Fakültesi'nin açıldığı dönemde yaptığı bir konuşma vardır. Ankara Hukuk Fakültesi'nden mezun olan arkadaşlarımız varsa, bunu mutlaka okumuşlardır. Bu konuşma, "*Türk adliyecisinin gurur duyacağı yegane şey, inkılapları hayata geçirmektir*" gibi bir şey. Adalet ya da çoklu iktidar ilişkileri ya da iktidar talepleri arasında hukuku kullanarak belli bir denge ve eşitlik kurmak ve bunun üzerinden inkılapları hayata geçirmekten sözeder. İşte, bunun içerisinde toplumun bir adalet inancı beslemek gibi bir inancı yoktur.

1924'ten sonraki yargının oluşum biçimine bakıldığı zaman, aşağı yukarı Mustafa Kemal Atatürk'ün aynı ekseninde yargıya baktığını Bülent Tanör hocamız kitabında çok net ifadelerle yer vermektedir. Nitekim 1950 tarihli ya da 1949 Eylülünün adli yıl açılış konuşmasında *-o zamana kadarki adli yıl açılış konuşmalarında -ki bunlar Yargıtay Başkanlarının yaptığı konuşmalardır-* ifade edilen şey, yargının görevinin yürütmenin işini kolaylaştırmak olduğudur. Ama 1950'de iktidar, bana sorarsanız, göstermelik olarak el değiştirir. İktidar da renk değişmektedir. İktidar değiştiği zaman, 1950 yılının Eylülünde yapılan adli yıl açılış konuşmasında, "*Siyaset, yargıdan elini çekmelidir*" diye bir söylem duyulmaya başlanır. Bu söylem daima tekrarlanı gelir. Ama yargının 1950 ile 1960 tarihleri arasında Recep Peker ve Mahmut Esat Bozkurt tarafından hem çerçevesi çizilmiş, hem de oluşturulmuş olan o steril yapısı kirlenmeye başlıyor, farklı yerlerden de yargının içerisine farklı perspektiflerin dahil edilmesi imkanları doğuyor. Bu kirlenme 27 Mayıs'la birlikte temizleniyor.

Tam anlamıyla bürokratik yapıda, özellikle ve özellikle bizi ilgilendirdiği için, yargı da tam bir steril durum, hijyenik bir durum yaratılır ve bunun üzerine anayasal düzen inşa edilir.

1924 Anayasası döneminde yürütme, yargıya ilişkin tek aktör durumunda. Yürütme, bir bütün olarak siyasi kanadıyla ve onun dışındaki pratik kanadıyla bir bütün olarak orada egemen iken, 1960 darbesinin ardından ortaya çıkan anayasayla birlikte yargı daha farklı bir pozisyona çekiliyor, özellikle siyasetin dışına itilmeye çalışılıyor,

yani “Yargıyla siyaset birbiriyle tamamen farklı şeylerdir” deniliyor. Bu perspektif orada anayasal düzeyde tekrarlanıyor. Bu, zaten mümkün değildir; yargıyı hiçbir zaman siyasal alanın dışına taşıramazsınız, yargı daima belli ölçülerde siyasal bir işlev üstlenir. Bunu Recep Peker de çok güzel bir şekilde söylüyor. Belli şeylerin taşıyıcısıdır tabii ki.

Siyaset dediğimiz şey, aslında toplumsallığın belirleyici olabileceği, etkin olabileceği bir siyasettir. Onun dışında, bürokratik siyaset, temel siyaset ya da kutsal siyaset, adına ne dersek diyelim, yargı böyle bir siyasetin taşıyıcısı olmaya devam edecektir.

1961 Anayasasıyla Yüksek Hakimler Kurulu, Yüksek Savcılar Kurulu yaratılıyor; tabii ki, steril hale getirildikten sonra yapılıyor. Örnekler üzerinden konuşmak gerekirse, Danıştay’ın yarısı temizleniyor, Yargıtay’ın altıda biri temizleniyor. Bunlar, dönemin Resmi Gazete’lerine baktığımızda görebileceğimiz şeyler. Bir Resmi Gazete’yle hepsi görevden alındı ve ertesi günkü Resmi Gazete’de, “Şunlar Danıştay Üyesi seçildi” denildi. Kim seçti; Milli Birlik Komitesi. Bir de ilk derece mahkemesi hakim ve savcılar arasında çok ciddi bir temizlik gerçekleştiriliyor ve bunun üzerine yargı inşa ediliyor, “bağımsız yargı” inşa ediliyor.

Siyaset, yargıya karışmamalı, kirletmemeli; yargı, yargı işini üstlenmeli. Siyaset sadece ekonomi, sosyal ilişkiler ve yolların, karayollarının yapımıyla uğraşmalı, onun dışında çok fazla bir şeye karışmamalı.

Tabii, 1960 dönemi farklı bir dönemdir; solun da belli ölçülerde toplumsal bir ses haline geldiği ya da kentsel bir ses haline geldiği bir dönem ve bu dönem, aynı zamanda önce Demokrat Parti, daha sonra da Adalet Parti iktidarına karşı muhalefetin beslenmesi gereken bir dönem. Belki sol ile ittifakın yapıldığı bir dönem de diyebiliriz. Dolayısıyla yargı içerisinde sol eğilimli insanların yargıyı bozmasına belli ölçülerde izin verilir, solun yargıyı kirletmesine izin verilir.

Türkiye İşçi Partisi’nin kurulması o dönemlerde önemli bir olaydır. İyi bir muhalefet üstlenir; ama enterasan, farklı bir muhalefet izlediğini de biliyoruz. Türkiye İşçi Partisi’nin yargı üzerinden başlattığı muhalefet, maalesef 27 Mayısın koruması. Yani bir yandan Türk siyasi muhalefetinin yüz akı, siyasal hayatının yüz akı olan bir muhalefet derken, bir yandan da yasa değişiklikleri ve anayasa değişikliklerini, bugünün başka bir partisinin yaptığı gibi, hızlı bir şekilde Anayasa Mahkemesi’ne aktarıp, o da ayrı tartışma ve oraya da gelirim

isterseniz, bütün yasal tassarufları, hatta anayasal tasarrufları iptal etme gibi bir muhalefet rolü üstleniyor.

Bu, özellikle 1968 yılından sonra çok daha belirgindir. Hatta öyle ki, toplumda barışı sağlayabilecek bir anayasal değişikliğin gerçekleşme ihtimali doğduğunda, Ordu, darbe tehdidinde bulunuyor. CHP de artık muhalefet yapmıyor. *“Böyle bir anayasa normu, yani toplumsal barışın oluşmasını engelleyen bir anayasa normu artık anayasada olmamalıdır. Artık o zamanları geçtik, biraz barışalım”* dediği bir durumda bunu Anayasa Mahkemesi’ne taşıma rolünü Türkiye İşçi Partisi üstleniyor. Taşıma gerekçesi de, 27 Mayıs’ın ruhuna ihanet gerçekleşiyor. Anayasa Mahkemesi söz konusu anayasa değişikliğini iptal ederek, 27 Mayıs’ın ruhunu kurtarıyor. 27 Mayıs’ın ruhunun kurtarılmasıyla birlikte, Türkiye darbe tehdidinden kurtulmuş oluyor. Bir yıllığına, sadece 12 Mart’a kadar ya da 9 Mart’a kadar diyelim.

1960’la birlikte yargının inşa edilmesinde Anayasa Mahkemesi’ne bir göz atalım isterseniz. Orhan bey, Yassıada yargılamalarından bahsetti, Salim Başol’un ifadesinden bahsetti; ama Salim Başol’a, sadece o dönemde kararların altında imzası bulunması sebebiyle çok fazla da haksızlık yapmayalım. Türkiye’de, o mahkemenin başkanı olmak uğruna birbiriyle çatışan ve kavga eden hakimler vardı; Yassıada Yargılamaları’nı yapmak için. *“Milli Birlik Komitesinin ayağına gitme, orada kulis yapma”* gibi benzer tavırlar içerisine giren hakimler vardı. Ama en son şöyle deniliyor: *“Tamam, biz bunu -Salim Başol- Yassıada Mahkemesi Başkanı yapalım, ama seni de çok güzel yerlerde değerlendireceğiz”* diye ötekini ikna ediyorlar. *Öteki dediğim kişi -hukukçularımız bilirler- çok büyük, inanılmaz, muhteşem hukuk adamı diye bildiğimiz -hukuk tekniği bilgisi itibarıyla tartışmasız öyledir-* Recai Seçkin, Yargıtay Başkanlığı yapan bir insan. Salim Başol, nasıl kavga ettiklerini ve nasıl galip geldiğini büyük bir onurla daha sonra yazdığı yazılarında anlatıyor.

1960 Anayasası’nın hazırlanması sürecine bakıldığında, orada da yargıçlar vardır. Soyadı Paksüt olanlar, Feyzioğlu olanların yanında Anayasa Komisyonu’nda yer alan yargıçlar da vardır. Yassıada Yargılamaları’nda Yüksek Teftiş Kurulu’nda çalışanlar da vardır ve bütün bunları topladığımız zaman, bunların içerisinden 12 kişinin daha sonra Anayasa Mahkemesi’ne üye yapıldığını görüyorsunuz; Yargıtay Başkanı, Yargıtay Daire Başkanları, Danıştay Daire Başkanları ve Danıştay Başkanları gibi. Yani bu apolitik, sözüm ona, bir

yargı inşasına doğrudan doğruya katkı sağlayanlar, ardından onun taşıyıcısı haline dönüşüyorlar. İşte, bu şekilde kuruluyor.

1968'den sonra 1970'li yıllara gelindiği zaman galiba, sol, arıza çıkarmaya başlıyor. 1971 yılında anayasa değişikliği gerçekleştirilerek... Adalet Bakanının bundan sonra sağ iktidara mensup olanlar arasından çıktığını da, herhalde Türkiye gerçekliği içerisinde bugüne kadar çok iyi biliyoruz.; koalisyon durumlarında, 1991-1995 yılları arasında farklı bir durum ortaya çıkmadığı süreç.

1971 yılında, Adalet Bakanlığı Yüksek Hakimler ve Yüksek Savcılar Kurulu'nun vurucu unsuru haline geliyor, oy hakkı tanınıyor ve bunların kararlarına karşı da yargı yolu kapatılıyor. Neden yargı yolu kapatılıyor; çünkü orada bir tasfiye sürecinin başlatılması gerekiyor. Tasfiye süreci başlatılırsa ve yargı yolu açık edilirse, aşağıya sinmiş olan sol, zararlı hakimler ve savcılar... Öyle zararlı hakimler ve savcılar var ki, örneğin Deniz Gezmiş'in idam edilmesi sırasında, "*İdam cezaları insan haklarına aykırıdır*" diye densizce yazılar yazabilmişlerdir gazetelerde. Savcı sıfatıyla, mesela Akşam Gazetesi'nde yazı yazabilmişlerdir. Bunların tasfiye edilmesi gerekiyor. Bunlar yargının inşa sürecidir.

1971 yılından sonra, yani yargı içerisindeki arızaların tasfiyesi ve yeniden bir stabilizasyona doğru adım atılması... Zaten 1982' de bunun doruk noktası. Orhan'ın çok güzel bir şekilde ifade ettiği gibi, yargı içerisinde bir mikro Milli Güvenlik Konseyi ya da mikro Milli Güvenlik Kurulu'nun yaratılması hadisesidir.

Yargı, bu süreç içerisinde nasıl bir rol almıştır? Oraya da bakmakta yarar vardır. 1961 Anayasasının çok özgürlükçü olduğunu düşünürüz. Hayat bize çok şey öğretiyor, bana da çok şey öğretti. Bundan 5 yıl öncesine kadar ben de, "*Evet, özgürlükçüdür*" derdim; ama diyemiyorum, deme imkanına sahip değilim. Birinci olarak, bunu üretenlerin özgürlükçü olduğu iddiası zaten mümkün değil, özgürlükçü olmayanların özgürlükçü bir anayasa üretmesi de çok fazla mümkün değil. Ama Anayasa'da 63 tane temel hak maddesi vardır, 1982 Anayasasında da vardır. Değişen şey ne? Fransız Anayasası'nda bir tane bile temel hak maddesi yoktur, ama değişen şey çok. Farklılıklar, neredeyse kıyas kabul etmez düzeyde.

Şöyle diyelim: Anayasa Mahkemesi'nin inşa edilmiş sürecinden zaten haberdarız. Türk Anayasa Mahkemesi inşa edilirken, Alman Anayasa Mahkemesi'nin örnek alındığını da söyleyelim; ama ikisinin ortak olduğu tek nokta, ikisinin adının Anayasa Mahkemesi olmuş

olması. Başka benzer bir tarafları yok.

Biliyorsunuz, Türkiye’de Pakistan örneği üzerinden bir tartışma başlatıldı. Pakistan yargıcıyla Türk yargıcı ya da Türk Yüksek Mahkeme Üyeleri arasındaki benzerlik, sadece ikisinin de cüppe giyiyor olması.

Anayasa Mahkemesi’nin inşa sürecine çok fazla girmeyeceğim, ama en azından 12 kişinin bu şekildeki bir süreçle Anayasa Mahkemesi’ne üye olarak aktarıldığını biliyoruz. 1961 Anayasası’nı hazırlayanlar böyle bir tassarufun altına imza atıyor. 1961 Anayasası’nda, düşünce özgürlüğü sınırsız bir özgürlük olarak tanınmış gibi gözüküyor; ama tutanaklara baktığımız zaman, böyle bir şeyin olmadığını görüyoruz. Örneğin Muammer Aksoy, zamanında çoğumuzun hukuk kahramanı olarak nitelendirdiği bir isim, tutanaklarda geçiyor. Şöyle der: *“Düşünce özgürlüğü, bu Anayasaya uygun olan düşüncelerin ifade edilmesi için sağlanmıştır. Başka türlü olmaz zaten.”* 1963 yılında Anayasa Mahkememiz tutanaklardan onu yakalıyor ve hemen, darbeyi ima yoluyla dahi olsa eleştirenleri hapis cezası yaptırımıyla karşı karşıya bırakan düzenlemeyi denetlediği kararında şöyle söylüyor: *“Düşünce özgürlüğü tabii ki sınırsızdır, ama beyin içinde kaldığı sürece; beynin dışına taşıdığı andan itibaren her yönden sınırlanması mukadderdir.”* Bunlar peş peşe verilmiş olan iki karardan tekrarlanan ifadeler.

“Canım, yargı öyle yapmıştır, ama...” demeyin; çünkü 1982 Anayasası’nda düşünce özgürlüğü düşünceyi açıklama özgürlüğünden ayrılır. Tam da Anayasa Mahkemesi’nin 1963 yılında verdiği bu karara göre anayasal sistem yeniden inşa edilir. Yani apolitiklik iddiasıyla, demokratik dışı bir politikayı Türkiye’de inşa eden güçler bir sistem yaratır, o sistem bir kültür üretir, o kültür ondan sonra yeniden sistemi belirler. Böyle bir döngü süreci vardır Türkiye’de.

1965 yılında, hiç de yeri olmadığı halde, 141. ve 142. maddelerle ilgili bir anayasal denetimlik sırasında Anayasa Mahkemesi, 1961 Anayasası’nın sosyalizme açıklığı, kapalılığı tartışması yapar ve sosyalizme açıklığı, kapalılığı tartışmasının ardından saptamaları muhteşemdir. 1961 Anayasası, küçük bir tartışmanın ardından, sosyalizme kapalıdır. Sosyalizme kapalıysa sosyalist partilere de kapalıdır, sosyalist partilere kapalıysa sosyalist örgütlenmelere de kapalıdır. *“Sosyalist örgütlenmelere kapalı”* demek, tabii ki sosyalist düşüncelerin açıklanamayacağı sonucuna götürür bizi. Dolayısıyla 141 ve 142 Anayasaya uygundur. Hangi Anayasaya uygundur; sözüm ona, düşün-

ce özgürlüğünü Anayasasında sınırsız olarak tanımlamış olan bir metne uygundur.

Tabii, orada kullanılan ifadelerden bir tanesi daha da muhteşemdir. Anayasanın değiştirilemez maddelerinin cumhuriyet ifadesi, sosyalizme açıklık konusunda atılacak anayasal düzeydeki adımlarda da sınır çizer. Kurucu iktidar dahi o konuda bir adım atamaz.

Hani 1961 Anayasası özgürlükçüydü! Hiç o konuya da gelmedim, öyle de gidiyorum. 1961 Anayasası çok özgürlükçü, hele hele işçi haklarında bayağı bir imkan getirmişti diye biliyoruz. Ama armoni farklı yerlerde, farklı şekillerde çalışıyor. Etkileşim ve iletişim farklı şekillerde çalışır, farklı kültürler üretir. O kültürlere bakarak, anayasal gerçekliğin ne olduğunu, aşağı yukarı öğrenmiş durumdayım. Hayat bize öğretiyor, biz de bu öğrendiklerimizi değerli dostlarımızla, değerli yurttaşlarla paylaşma çabası içerisine giriyoruz.

1961 Anayasası'nda işçi haklarına ilişkin temel ifade *-öyle gözükiyor-* şuydu: Fabrikatörlerin elinde sermaye vardır. Sermaye zaten bir güçtür. Fabrika sahiplerinin yasal imkanları vardır; işten atabilme imkanı gibi. Dolayısıyla simetrik bir iş mücadelesine imkan verebilmek için grevin anayasal bir hak olarak tanımlanması gerekiyor. Burada da Avrupalı bir paralellik vardır. Ama 1967 yılına, yanlış hatırlamıyorsam, geldiği zaman Türkiye'de lokavtla ilgili bir yasal düzeyde tartışma yaşanır ve Anayasa Mahkemesi yine muhteşem bir karar verir. Şöyle söyler: İşçinin elinde grev hakkı vardır, ama zavallı fabrikatörün elinde, zavallı işverenin elinde hiçbir şey yoktur. O halde simetrik iş mücadelesi için, işverenin eline de lokavt silahını vermek gerekir. Yahu peki, sermaye, güç, işten çıkarma vesaire bunlar ne? *"Unutuveriyoruz. İnsan hafızası unutkan ve çok hızlı bir şekilde bazı şeyleri unutabiliyoruz"* diyorlar. Lokavt, anayasal bir statüye kavuşuyor. Lokavtın anayasal statüye kavuşması, anayasal yargısal süreçler üzerinden, 1982 Anayasası'nda aynı zamanda anayasal metin haline dönüştürülmesini getiriyor.

1971 yılında Anayasa Mahkemesi tarafında Türkiye'de iki tane parti kapatılıyor; Milli Nizam Partisi ve Türkiye İşçi Partisi. Türkiye İşçi Partisi'nin kapatılma gerekçelerinden bir tanesi anayasanın sosyalizme kapalılığı iken, diğeri ise Kürt kelimesidir. Kürtlerin kendi kaderini tayin hakkına yönelik, o meşhur kongrede yapılan konuşmalar... Oral Çalışlar, bunun üzerine demir parmaklıklar ardında uzun süreli bir misafirlik dönemi yaşamıştı.

Tabii ki bu, Türkiye’de aynı zamanda bir kırılmaya yol açtı. Nasıl bir kırılma; kişisel değerlendirmemdir bu, Türk solu ile Kürt solu arasında bir ayrışmaya yaşanmasına ve her ikisinin de yer altına inmesine, yer altına inmesiyle birlikte farklı bir sürecin başlamasına, farklı süreçlerle birlikte bunlara karşı tedbir alması gereken bir yasa- ma organın ve yürütme organın çalışamaz hale gelmesine, yine yargı- sal karar süreçleri yoluyla, ardından da 1980 darbesi için gerekli olan bütün zeminin hazırlanması sürecine sebep olmuştur. Bu, çok daha geniş bir değerlendirmeyi gerekli kılmaktadır. Bu konuda çok ciddi bir yargı arşivi çalışması, siyaset bilimi ve sosyolojik açıdan bir yargı çalışması yapıldığı zaman enteresan donelere ulaşabiliriz diye düşünüyorum.

1980 sırasındaki yargılamalarda idam cezası verenler arasında, Sıkıyönetim Askeri Mahkemeleri’nde çalışanlar arasında öyle isimler var ki, bu isimler 1990’lardan sonra Türk yargı ideolojisinin önemli göstergeleri, önemli kişileri ve şahsiyetleri haline gelmiştir. Anayasa Mahkemesi’nde, Yargıtay’da, Danıştay’da, Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı’nda yer almışlardır. 1990’ların Türk politik mücadelesi- nin yüksek mahkemeler üzerinden yürüten aktörlere bakın, yine bir arşiv çalışması yapın, orada da enteresan roller görebilirsiniz.

1980 neoliberal bir sistem getirmişti. Bu çerçevede yargıyı da çok ciddi bir biçimde kısıtlamalara tabii tutmuştur. 1980 askeri darbe- si, yargı içerisindeki solu temizleme hareketi olarak da çalışmıştır aynı zamanda. 1980’nin Türk-İslam sentezci yapısına uygun olarak yepyeni bir yapı meydana getirilmiş, sekreteryada Adalet Bakanlığı’na bağlanmış, Adalet Bakanlığı HSYK içerisinde etkin bir hale getiril- miştir. 1985’lerden itibaren de bu uzlaşma bozulmaya başlıyor. Özel- likle yabancılara toprak satışları üzerinden uzlaşma yeniden bozul- maya başlıyor. Yani neoliberal politikalar 80 darbecilerinin de istediği bir şeydi.

1980 darbesinden hemen sonra, 1985’in ardından, 1989 Türban Meselesi, ardından 1994 özelleştirilmelerin durdurulması konusunda atılmış olan adımlara baktığımız zaman, yargıda başlayan yeni bir tartışma, yeni bir pozisyon alma durumu söz konusu oluyor. Gerçi bu, sadece kararlar üzerinden gerçekleşiyor ve Şemdinli hadisesine kadar geliyor. Şemdinli hadisesinden sonra da, artık, Türk yargı sistemi içe- risinde temyiz mahkemelerinin ciddi bir politik aktör olarak ortaya çıktığını görüyoruz.

Bu dönemin belirleyici temel unsurlarından bir tanesi ya da yargının bu hale gelmesini belirleyen temel unsurlardan bir tanesi, yargının kendi içerisinde hiyerarşik bir yapıyla donatılmış olmasıdır. Nasıl hiyerarşik bir yapı; öyle bir yapı ki notlandırma sistemi vardır. Yüksek Mahkeme Üyeleri'nin, HSYK'nın ve Adalet Bakanlığı'nın sahip olduğu bir silah durumu vardır. Yani müfettiş hal kağıtları üzerinden, Danıştay'ın ve Yargıtay'ın notlandırmaları üzerinden gerçekleşiyor. Bu notlandırmalar genellikle ideolojik bir silah olarak çalışır ve bu, yargıyı kendi içerisinde belli bir politik tutum alışı sevk eder. Yargıların toplum içerisinde idealistler olarak alınıp, ardından devşirilerek sistem taşıyıcı bir unsur haline getirilmesini sağlar.

Bu hiyerarşik yapı, kendi içerisinde kendi ideolojisini, kendi politikasını, kendi hayat anlayışını, yaşam anlayışını, sosyal davranış kurallarını, tehdit algılarını vesaire bütün bunları da aynı zamanda üreten bir faktör. Belki sorularla bunları biraz daha derinlemesine konuşabiliriz.

Tabii, bir de lojman hadisesi vardır. Lojman hadisesi, Türk yargısı içerisinde, Orhan'ın az önce bahsettiği ikili iktidar yapılanması; yani farklılaşmasının 2005'lerden, 2006'lardan sonra ortaya çıkmasını sağlamıştır ya da 50 yıl gecikmeli olarak ortaya çıkmasını sağlamıştır. 50 yıl gecikmeli olarak, ama sadece ikili iktidar farklılaşması olarak ortaya çıkmıştır. Çoklu iktidarların ortaya çıkması, çoklu hayat perspektiflerinin, hukuki perspektiflerinin ve dünya perspektiflerinin de ortaya çıkmasını engelleyici bir faktör olarak açığa çıkmıştır.

Lojmanlarda hakim ve savcılar birlikte kalır. Küçük yerlerde sosyalleşme imkanları sağlar. Vali, kaymakam, alay komutanı, jandarma komutanı, emniyet müdürü, vali yardımcılılarıyla ve diğer meslektaşlarıyla birlikte sosyalleşme imkanı sağlar. Büyük yerlere, büyükşehirlere geldiklerinde, lojmanlar, daha çok steril, daha çok hakim ve savcılarla birlikte kaldıkları mekanlar oluyor. Yüksek Mahkeme Üyesi oldukları zaman da, sadece ve sadece kendi aralarında *"Türkiye'yi ve Türkiye'nin makus talihini nasıl değiştirecekler, nasıl kurtarmaya çalışacaklar"* gibi konuların tartışıldığı mekanlara dönüşüyor bunlar.

Tabii, bu, şöyle bir durumu da ortaya çıkarıyor: Küçük bölgelerde, küçük yerlerde jandarma il komutanı, alay komutanı falan, orlardan başlayan dostlukla birlikte Yargıtay ve Danıştay üyesi seçilenlerin aşağı yukarı Ankara'da bir general dostunun olması gibi bir

tablonun da ortaya çıkmasına yol açıyor. Bunlar birbirlerini besleyen ilişkiler.

Türkiye, şu an yeni bir sürece geçiş yapıyor. Bir tabloya ilişkin çok küçük bir değerlendirmeye bitirmek istiyorum. Bu, Türkiye’de yargı tablosu. Özgürlükler ve demokratikleşme konusunda herhangi bir adım atamamış bir tablodur. Çok fazla örnek bulamıyoruz. “1961 Anayasası özgürlükçüydü” diyoruz, ama 1961’in özgürlükçü içeriğini boşaltan bir yargı sistemi var karşımızda.

Demokratikleşme konusunda yasaların zamanın ruhuna uygun bir şekilde yorumlanması suretiyle daha evrensel standartlara uygun olarak yorumlanması suretiyle bir kültür yaratımı mümkün müydü? Ancak kendi içerisinde çoğulculuğu sağlamış olan bir yargı bunu imkan dahiline sokabilirdi. Batı’da, 100 yıl, 200 yıl, 300 yıl öncesine ait yürürlükte olan yasalar vardır; ama bu yasaların dinamik bir biçimde yorumlanmasıyla birlikte toplumsal gerçekliğe uygun hale getirilmesi ve toplumsal taleplerin önünü açabilmesi yargı üzerinden pekala mümkün olabiliyordu ve hâlâ da oluyor. Ama Türkiye’de, Batı’daki evrensel normların getirilmesi suretiyle dahi olsa o kültür üretilememektedir; çünkü bir yargı problemiyle karşı karşıyayız. İdeolojik olarak nasıl inşa edildiğini de gördük.

Şunu da net olarak tekrar söyleyelim: Avrupa Birliği süreci içerisinde Anayasa’da çok ciddi değişiklikler yapıldı, yasal değişiklikler yapıldı, reform paketleri (1., 2., 10., 14. vs.) hazırlandı, artık sayılarını unuttuk. Bunların tamamına baktığımız zaman, bu, 1997-1998’lerden başlayan bir süreçtir aynı zamanda; yani Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin Türkiye için kararları vermeye başladığı andan itibaren. Bütün bu konularda atılmış yasal adımlara bakın; bu yasal adımların hepsi aynı zamanda yargı engeline takılan adımlardır.

Birinci adım atılır ve orada bir yargı engeli ortaya çıkar. Yargı, *“Hayır, ben yorumluyorum. Ben, bunun içeriğini şu şekilde yorumlayacağım. Nasıl yorumlayacağım; özgürlük karşıtı bir şekilde yorumlayacağım”* şeklinde direnç gösterir. Ardından yasama hareketine geçer. Avrupa Birliği Raporu hazırlanır; bu konuda engeller vardır. Yasama hareketine geçer ve ikinci bir paket çıkarır. İkinci paket, ilk paketten biraz daha genişletme durumunu ortaya çıkarıyor. Ardından, bir bakıyorsunuz, yargı yine aynı noktalarda çok ciddi bir direnç göstermiştir. Bu direncin temerküz ettiği, somutlaştığı, billurlaştığı, kristalize olduğu yer temyiz mahkemeleridir ve Anayasa Mahkemesi’dir.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin Türkiye hakkında verdiği bir sürü mahkumiyet kararı vardır. Bunu Türkiye Birleşik Komünist Partisi kararından itibaren başlatalım. Avrupa Birliği'ne giriş sürecindeki reformlardan bir tanesi de yargılamanın iadesi, yenilenmesi imkanıydı. Hem idari yargıda, hem hukuk yargılamasında, hem de ceza yargılamasında getirilmiş olan bir imkandı ve siyasi partilere de uygulanacaktı. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Türkiye'yi mahkum ettiği halde Anayasa Mahkemesi'ne müracaatta bulunuldu ve Anayasa Mahkemesi yeniden yargılama taleplerini esaslı bir itiraz söz konusu olmadığından dolayı, esaslı bir değişiklik söz konusu olmadığından dolayı reddedebilmiştir. Yani Türkiye'de, yargılanmanın yenilenmesi gibi uluslararası standartları hayata geçirebilme imkanı sunan bir yasal reform süreci yine yargı eliyle durdurulabilmektedir.

Temel hak ve özgürlüklerimiz ve Türkiye'de demokratik taleplerin siyasal alanda hem karşılık bulabilmesi, hem de etkinlik kazanabilmesi yargının bu yapısının ciddi bir şekilde değişmesiyle mümkündür. Yanlış hatırlamıyorsam, temel hak ve özgürlükler konusunda bugüne kadar 1982 Anayasası'nda 14-15 tane değişiklik gerçekleştirildi, çok değişiklikler yapıldı. 2004 yılında devrim olmasını beklediğimiz bir değişiklik gerçekleşti. İki tane unsurunu size söyleyeyim. Bunlardan bir tanesi, Uluslararası İnsan Hakları Sözleşmesi ile yerel normlar -yani ulusal normlar- çatıştığında uluslararası sözleşmelere öncelik tanınmasıyla ilgili olan 90. Maddeydi. İkincisi ise Anayasanın 10. Maddesindeki, çoğu Avrupa Birliği ülkelerinin anayasasında bulunmayan pozitif ayrımcılık ilkesiydi. Ama her ikisinin de Yüksek Mahkeme pratiklerinde hayata geçtiğine dair tek bir tane örnek bulamıyoruz.

Kadın-erkek eşitliği konusunda, eşitlik ilkesinin tanımlanması konusunda hem kendi yazdığım raporlar, hem de kendi yazdığım karar metinlerinde daima şöyle bir ifade kullanırım: Derim ki, *"Kanun önünde eşitlik, 2004 yılında Anayasanın 10. Maddesinde yapılan değişiklikle şöyle şöyle tanımlanmıştır; ama kadın-erkek eşitliği söz konusu olduğu zaman, bu eşitlik ilkesi, devletin uygulamada hayata geçirmesi yönünde devlete bir direktif vermiştir."* Eşitliğin tanımlanmasının bu şekilde değiştirildiğini her defasında heyetin önüne getiririm ve heyet her defasında onu oradan çıkarır. Onu oradan çıkarırlar içerisinde, aynı zamanda Anayasa Mahkemesi'nin bayan üyelerinin imzaları da vardır.

Böyle bir yargı sistemiyle karşı karşıya olduğumuzu, yargının içinden insanlar olarak da Türk toplumuyla da paylaşmak zorundayız; çünkü bu yargı sistemi değiştirilemediği sürece hiçbir toplumsal talebin, hiçbir demokratik talebin, hiçbir özgürlük talebinin hayata geçmesi (*hiç derken çok indirgemeci oluyoruz, isterseniz esaslı diyelim bunlara*) imkanı yoktur. Hayata geçirme imkanının bulunmadığı yerde de, bu ülkede aşağı yukarı, herkes kaybeder. Özellikle ve özellikle toplumun genelinin dışında görüş ve düşüncelere sahip olan insanların kaybetme ihtimali çok daha yüksektir.

Dinlediğiniz için hepinize teşekkür ediyorum. Sorularınıza da yanıt vermeye çalışacağız.

KATILIMCI SORULARI

Moderatör: Sayın Osman Can'a teşekkür ediyoruz.

Sıra sorulara geldi. Zannediyorum ki, bu anlatımlardan sonra hepinizin kafasında bir sürü soru oluştu. Yani anayasa değişikliğini yargı sınırında mı tutmalıyız? Benzeri birtakım sorular da ortaya çıktı.

Ezber Dışı Söyleşiler kayıt altına alınıyor ve her söyleşi kitap haline getirilmeye başlandı. Onun için, lütfen mikrofon kullanalım. Söz isteyen arkadaşların kendilerini tanıtarak soru sormalarını rica ediyoruz.

Buyurun.

Soru: *İyi akşamlar.*

Ben, sizleri dinledim, ama hukukun ne olduğunu anlayamadım. Burada iki tane hukukçu arkadaş var. Burada en yaşlı benim herhalde. 27 Mayıs ihtilalinde önde savaşmışlardan birisiyim. O zamandan bir anımı anlatayım.

1959 senesinde talebe hareketleri ilk çıktığında, İstanbul'da Teknik Üniversitesi, Ankara'da Siyasal Bilgiler Fakültesi başı çekiyordu. Menderes Hükümeti, Antalya Mebusu Sadık Erdem'i talebelere yatıştırmak üzere İstanbul'a gönderdi. 80 bin lira para vermişler, "Bunu al, talebelere yedir, içir, onları çevir" demişler. Adam geldi. Konuşurken dediği şey şuydu: "Biz, hükümetiz, devletiz; ordumuz var, polisimiz var. Sizin neyiniz var? Canınız gidecek. Konuşmayın, etmeyin, hükümete karşı gelmeyin." Arkadaşlar o devri müdafaa ettiler. Ben de dedim ki, "Siz, bu kafayla gittiğiniz müddetçe, yakında bu ta-

lebeler sizi iktidardan düşürürler.” Bir sene sonra düştüklerinde, Yassıada’ya, “Hor gördüğünüz o talebeler, bak size ne işler yaptılar” diye yazdım.

Sezer’e de mektup yazdım; onu sonra anlatayım.

Moderatör: Süleyman Bey, hepsini anlatırsanız zaman yetmez. Soruyu oluşturabilirsek iyi olur.

Soru: *Soru şu: Hukuk nedir?*

Moderatör: Teşekkür ediyorum. Başka sorusu olan arkadaş var mı? Buyurun.

Soru: *Merhaba.*

Sizleri burada görmek çok güzeldi. Geldiğiniz için çok teşekkür ederim. Anlatımlarınızdan çok yararlandım.

Geleneksel yargı mı diyeyim, adliye içerisindeki geleneksel kesim mi diyeyim; çok mu erkek gibi duruyor? Anayasa Mahkemesi’nde kadın üye olması bunu değiştiren bir şey değil tabii. Biraz figür üzerinden gideceğim, ama bunun önemli olduğunu düşünüyorum. Görüşlerine değer verdiğim bir Hollandalı, vaktiyle şöyle bir şey söylemişti, “Sizin mahkemelerde yargıçlar neden o kadar yüksekte oturuyorlar, yani sanıklar ve izleyicilerle neden aynı hızda değiller?” demişti. Buna katılır mısınız? Bu konuda fikrinizi almak istiyorum.

İkinci sorum da, HSYK’daki, Anayasa Mahkemesi’ndeki bazı yargıçlar, savcılar o kadar sert ve gülmezler ki... İsmi hatırlamaya çağıyorum, Yalçınkaya galiba, o kalın yakalı cüppesi, son derece sert bakışlarıyla bana -bu, özel hayata karışmak falan değil kuşkusuz- pijasınının da kolalı olduğu izlenimi veriyor. Kusura bakmayın. Hiç tanımadığım bir insan, hayatımda da hiç karşılaşmadığım bir insan; ama o kadar sert ki, herhalde boynunu çevirmek ya da boynunu aşağı indirmek sanki onun iktidarını zedeleyecek, etkisini azaltacak gibi. O yönden çok fazla maço geliyor. Bu, benim gördüğüm, edindiğim izlenim; ara sıra gülmeyen kadınlar, asık suratlı erkekler. Toplumun bir bireyi olarak kendimizi yakın hissetmemiz tabii ki mümkün değil. Yani yargının demokratlaşmasının feminizasyonu da beraberinde getireceğini, toplumdaki insanlarla da bir köprü kuracağına inanıyorum. Bunu belirtmek istedim.

Orhan Bey, siz, “Yargı vesayeti olmaz, çünkü toplumsal kökleri yok” dediniz galiba, tam anlayamadım. Bu, çok da kullandığımız bir şey, “Ülkede yargı vesayeti var” diyoruz. Mümkünse, açıklarsanız çok sevinirim.

Çok teşekkür ederim.

Soru: *Hukuk ve meşruiyet arasındaki olguları çok güzel dile getirdiniz. Aslında “Hukuk nedir?” sorusuna, çok dikkatle dinlenilirse, cevap vermiş oluyorsunuz. Hukukun meşruiyet kaynağının toplum olduğunu, devlet olmadığını, devlet olduğu takdirde bunun bir kanun devleti olduğunu ayan beyan ortaya koydunuz. Meşruiyetini toplumdan almayan hiçbir yargının demokratik olamayacağını buradan anlamaktayız. Uzun uzadıya yaptığınız konuşmaların temelinde bunun olduğu ortaya çıkmakta.*

Geleneksel yargı reflekslerinden bahsettiğiniz şeyin ne olduğunun altının daha da çizilmesi gerektiğini düşünüyorum. Yani geleneksel derken, bu geleneği nereden aldığıın altının daha iyi çizebilir misiniz? Benim anladığım kadarıyla, ittihatçı bir geleneğin, ittihatçı bir devlet mekanizmasının, Cumhuriyetten evvel oluşturulmuş bir yapılanmanın devamı olduğu gibi bir izlenim ortaya çıkıyor. Türk-Sünni meşrebine ait, tepeden inmeci ulus-devlet yaratma mantığının devamı olduğu bir gelenekçi yargı sisteminin olduğunu anlıyorum. Ama ben, makine mühendisiyim ve belli bir algılama kapasitem var. Bunu bir yurttaş olarak bu kadar anlayabiliyorum. Siz hukukçu olarak daha iyi ifade edebilirsiniz.

Günümüz Türkiye’indeki anayasa tartışmalarında, “Nasıl bir anayasa? Demokratik, özgürlükçü, sivil bir anayasa mümkün mü?” gibi çok farklı anlayışlar ortaya konulmakta. AKP milletvekili Sayın Zafer Üskül’ün belirttiği renksiz, kokusuz, tuzsuz, şekersiz bir anayasa mümkün mü?

“Meşruiyeti toplumdan alıyoruz” dedik, ama bir yandan da bunu toplumdan aldığı takdirde toplumsal güçler devreye giriyor; toplumsal, sınıfsal kategoriler arasındaki güç çatışmaları devreye giriyor. Bunun da yargıya yansıma biçimi ortada ve nasıl sonuçlar doğuracağı da ortada. Fakat renksiz, dokusuz, kokusuz bir anayasa nasıl olur; bu mümkün müdür, değil midir, bunu öğrenmek istiyorum. Buna örnek olarak, Amerika’daki Anayasayı örnek gösteriyorlar ve bunun bir sayfadan oluştuğunu ve 24-25 maddeden oluştuğunu -yanlış biliyor olabilirim- söylüyorlar.

Bunun dışında sivil, demokratik bir anayasayı, “Titre oligarşi! Demokratik anayasa geliyor!” diyebileceğimiz bir anayasayı kurmamız mümkün mü?

Teşekkür ediyorum.

Soru: *Bu küçük hukuki aydınlatmanız için ayrıca teşekkür ediyorum. “Adalet mülkün temelidir.” Bu, hepimizin adalet dağıtılan yer olarak bildiği mahkemelerde gördüğü bir yazı. Bence, Türkiye’deki belki de dünyadaki mevcut yargılama ve adalet sisteminin de özeti gibi. Bu yazıların olduğu ve dolayısıyla bu anlayışla yapılan yargılamaların olduğu sistem içerisinde acaba mesele bu mülkün nasıl paylaştırıldığı üzerinden kurulan hukukun yargılama sistemi midir, yoksa böyle bir sistemin devam etmesi halinde gerçekten adil bir yargılama yapılabilir mi?*

Teşekkür ediyorum.

Moderatör: Teşekkür ediyoruz. Beş arkadaştan beş tane soru geldi. Daha sonra devam edeceğiz, fakat konuklarımız bunu grup olarak cevaplamak istiyor. Daha sonra ikinci gruba geçeceğiz.

Orhan Bey, buyurun.

Dr. Orhan Gazi Ertekin: Cevaplamaya sondan başlayayım.

“Adalet mülkün temelidir.” Bu, Türkiye’de hukuk tartışması bakımından en çok kullandığımız, tükettiğimiz klişelerden bir tanesi. Bu söz, sanırım Hazreti Ömer tarafından söylenmiş bir söz ve sonradan Mustafa Kemal tarafından da yinelenmiş bir söz. Aslında son derece tehlikeli, hukuka ve yargıya özellikle içerden bir iç ses olarak adil olması gerektiğini söyleyen ve adil olma kaygısı ve çabasının tarihsel güçlerden gelen, bizatihi taraflardan gelen bir talep olarak değil de; bizatihi yargının kendi iç sesi olarak dinlemesini öneren bir bakış açısı. Bu, arkaik bir bakış açısıdır, modern bir bakış açısı değildir.

Modern tarihte, adalet mülkün temeli değildir; çünkü adalet mülkün temeli olmadığı için yargı gelmiştir. Eğer adalet mülkün temeli olsaydı, yargıya ihtiyaç duymayacaktık; yani devlet adamlarının, siyasi yöneticilerin kendilerini terbiye etme sistemine dönüşecekti, *“Daha adil ol”* ve bir içsel hesaplaşmaya dönüşecekti. Devlet, adil olmalıdır; devlet, daha adaletli bir toplum yaratmalıdır. Devlet, adaletli bir toplum yaratamadığı için yargıya ihtiyacımız var. Bu nedenle de zaten yargı mülkün temeli değildir; yargı, mutlaka ve mutlaka devletin dışından mülke doğru, mülke bakan, mülkün etkinliklerini ve

eylemliliklerini denetleyen bir kurum olarak ortaya çıkmak zorundadır.

Türkiye'deki sistem, maalesef bu geleneksel klişeyle gerekçelendirilmeye ve meşrulaştırılmaya çalışılıyor. Bu klişe üzerine mutlaka mücadele etmemiz lazım. Çünkü biraz önce de söylediğimiz gibi, adalet, devlet dışı aktörlerden gelebilecek ve ancak ve ancak devlet dışı aktörlerden gelebilecek ve devlet aktörlerinin topluma dönük tehdidini sınırlandıracak bir etkinlik biçimidir. Yargılama süreci böyle bir şeydir. Ama bu, hem Mustafa Kemal'in ağzından, hem de İslami, dindar bir bakış açısının ağzından devletin eylemlerini meşrulaştıran ve yargının, devletin içerisindeki dışsal etkinlik değil; ama bizatihi içsel bir etkinlik olarak yapılandırmasını, inşa edilmesini gerekçelendiren bir bakış açısı.

Çok daha net ve açık bir biçimde söyleyeyim; adalet mülkün temeli değildir. Buna karşı mutlaka mücadele etmek zorundayız. Çünkü adalet mülkün temeli olsaydı, yargıya ihtiyaç duymayacaktık. Yargı, devletin dışında bir aygıttır ve devletin dışından devleti denetler. Bu sözdeki gibi devleti içine koyduğunuzda, devleti içine yerleştirdiğinizde, o yargı ve o adalet hiçbir zaman devleti denetleyemez.

Bence bu klişe sözün sakladığı sayısız tehlikeli sonuç var.

"*Hukuk nedir?*" sorusu soruldu. Bu, özellikle hukuk fakültesi'nin başından itibaren en çok sorulan sorulardan bir tanesi ve her soran kişi daima tek bir yanıtı odaklanarak soruyor. Yani birbiriyle çelişmeksizin farklı kesimlerin, farklı cevaplar vermesi gerektiğine, vermesinin meşru olduğuna dair bir algıdan uzaklaşarak, bu konuda mutlaka tek bir yanıt verilmesi gerektiği dayatmasıyla soruluyor. Bizatihi bu sorunun kendisi yanlış bir soru.

Hukuk, her toplumsal güce bağlı olarak, her siyasal güce bağlı olarak farklı anlamlar taşıyan, farklı anlamlar verilmesi gereken bir süreçler bütünüdür. Türkiye'deki problem tam da budur. Hukuk, bir mevzuatlar bütünü değildir. Hukuk, mevzuatlar bütünü'nün her sosyal kesimin kendi tecrübesini o mevzuata aktarma biçimidir. Bütün toplumsal güçler, herhangi bir metne, herhangi bir mevzuatı kendi sınıfsal çıkarlarına bağlı olarak, kendi iç çıkarlarına bağlı olarak yorumlar ve o yorumu toplumun diğer kesimlerini ikna ederek genişletmeye çalışırlar. Hukuk, sosyal alanda birbirinden farklı cevapları gerektiren, birbirinden farklı cevapların yarıştığı bir alandır ve buradaki problem, sizin hukuk iddianız karşısında toplumun geri kalanını ikna etme sorununuzdur.

Biraz önce Osman'ı dinledik ve 1961 Anayasası'nın bütün temel sütunlarını teker teker çökerten önermelerde bulundu. Beni ve birçok kişiyi ikna ettiğini düşünüyorum.

Toplum, giderek bu geleneksel hukuk sorusuna, 1961 Anayasası'na da dayanan geleneksel hukuk sorununa ikna olmaktan uzaklaşıyor. Bence, bu durum bizatihi bu salonun içerisinde böyle bir siyasi cephesi olan insanlar açısından alarm veren bir durum olarak değerlendirilmelidir ve daha ikna edici konumlara doğru kendilerini geliştirmeleri ve entelektüel güçlerini ve dinamiklerini bu iknaya doğru yönlendirmelidirler. Sadece sloganlarla, sadece sıradan sorularla bu meseleyi tüketebilmek, sonuçlandırabilmek mümkün değildir.

Türkiye'de yargı çok ilginç bir biçimde kendini üretiyor. 22 yaşında hukuk fakültesi diploması alıyorsunuz. Herhangi bir çek düzenlemeden, kooperatif toplantısına katılmadan, hak malikleri toplantısına katılmadan, herhangi bir kira kontratı yapmadan, doğrudan yargıçlığa ve savcılığa başlıyorsunuz. Hiçbir sosyal, kültürel olgunlaşma süreci yaşamaksızın bir devlet görevinin içerisinde büyümeye başlıyorsunuz ve orada sosyal olgunlaşmanızı tamamlıyorsunuz. Aslında bu bir sosyal olgunlaşma değil. Türk yargısının bir sosyolojisi yok, Türk yargısının kültürel bir zemini yok. Türk yargısının sosyalleşme süreci tamamen devlet görevi içerisinde gerçekleşiyor, devlet görevi içerisinde büyüyor.

Dolayısıyla bir devşirme yargı sistemiyle karşı karşıyayız. Devşirmenin vesayeti olmaz; devşirme, sadece kendisine verilen görevi yapar. Belli bir kültürel derinliği, belli bir sosyolojik derinlik altyapısı olmayan bir grubun vesayetinden ve kendisine ait bir iradesinin varlığı olmasından ve bunu toplumun diğer kesimlerine yaygınlaştırmasından söz edilemez.

Doç. Dr. Osman Can: Bu vesayet, devşirme meselesine gelince, bu aynı zamanda adalet mülkün temelidir sorusuyla da bağlantılı bir hale geliyor.

Öyle bir sistem içerisinde yargıç devşiriliyor. Bu yargıç, HSYK'nın, Yargıtay'ın, Danıştay'ın, Adalet Bakanlığı'nın elindeki notlandırma silahıyla da birlikte değişiyor, kişiliğini geliştirme imkânına sahip olmaksızın doğrudan doğruya devlet memurluğuna terfi ediyor.

Biraz önce geniş yakalı yargıçlardan söz ettiniz. Bir de o cüpleri çıkardıkları zaman ki hallerine bakacaksınız. Trajik şeyler...

Birden bire iktidar kayboluyor ve iktidar kayb olduğu zaman sarfedebilecekleri beş tane cümle yok. Beş cümle diyerek iyimser yaklaştım, bonkör oldum biraz. Bu, tabii ki o kişilerle ilgili bir şey değil; Türk yargı sisteminin inşa ediliş süreciyle ilgili. Bütün iktidar, cepte taşınan plastik bir karttır. Cepte taşınan ve “*Bakın, ben buyum, ben suyum*” dedirtebilen bir karttır.

Bu, devşirme olduğu zaman *-tabii yeniçeriliği de hatırlayın-* bir kademe olarak yukarı doğru çıkıyor, ikinci sınıf ve sonra birinci sınıf oluyor. Daha sonra birinci sınıfı ayırma durumu söz konusu. Bu, aynı zamanda adaletin mülkün temeliyle ilgili olup olmamasıyla ilgili bir soruya da cevap veriyor.

Aslında yargıç, ilk derece mahkemelerinde yargılamayı yaparken bu niteliği nedeniyle ve aynı zamanda bahsettiğimiz notlandırma silahı nedeniyle tarafların adalet beklentileriyle ilgili değildir. Danıştay veya Yargıtay kararlarına şöyle bir bakıverir, Yargıtay daha önce ne demiştir ona bakar. Bu, sadece ideolojik konularda söz konusu değil, normal hukuki sorunların hangi ekseninde, hangi profilde çözümlenmesi gerektiği konusunda da söz konusu. Oraya bakılır ve ona göre karar verilir. Taraflardan bir tanesi davalı ya da davacı bağırıp çağırırsın, çok fazla önemli değildir; gözler yukarıya doğrudur. Dolayısıyla adaletin icra ediliş biçimi ya da hukuk kültürünün icra ediliş biçimi yukarıdan aşağıya doğrudur. Aşağıdan yukarıya doğru değildir, toplumsal talepler çerçevesinde belirlenen bir kültür değildir. İnşa süreci sakattır. Bu, tam anlamıyla *-bir arkadaşımız şöyleydi galiba-* itti-hatçı bir biçimdir. Aslında bu nedenle söylemi biraz daha ileri götürmek lazım. Türkiye’de yargı henüz inşa edilmedi; belki bundan sonra inşa edilebilir.

Şöyle söyleyelim: Hiyerarşik *-Internet’e aşına olanlar bilirler-* sistemi böyle tanımlayan bir karikatür vardır. Yatay sıralanmış çıtalar vardır; tepede bir tane kuş, onun altında dört tane kuş, onun altında sekiz tane kuş, onun altında on altı tane kuş vardır ve şöyle denir: En yukarıdaki aşağıya baktığı zaman ne görür; sadece pislik görür. Aşağıdakiler yukarı baktığı zaman ne görür; ...” Yargı sistemini biraz bu şekilde tanımlayabilme imkanımız vardır.

Yargıdan bahsediyoruz ve yargı biraz farklı olmalıydı değil mi; “*Adalet mülkün temelidir*” şeklindeki kutsallaştırıcı kavramlarla...

Hukukla ilgili tanıma geldiğimiz zaman, artık ders verme imkanım da maalesef yok. Bu olgunluğa ve yeterliliğe kavuşabilmek

için birkaç fırın ekmek yemem lazım. Ama bir ara ders veriyordum ve öğrencilerime hep bu soruyla başlıyordum, “*Hukuk ne işe yarar, nedir?*” Çetrefilli bir soru.

Birden fazla insanın bulunduğu yerde bir çatışma vardır. Bu çatışma, belli bir pazarlık süreci içerisinde çözümlenemediği zaman, belli bir etkileşim süreci içerisinde çözümlenemediği zaman bunların dışında bir hakeme ihtiyaç duyulur. Hakem bir kişidir; ama aynı zamanda bu hakemin o uyuşmazlığı çözebileceği bir ilkeye, bir ölçüte, bir teraziye ihtiyacı vardır.

Aslında hukukun inşa süreci bu şekilde başlar, hukuk böyle ortaya çıkar. Böyle ortaya çıktığı için de hukuk kötü bir şeydir, yargı çok daha kötü bir şeydir. Çünkü beceriksizliğimizin ifadesidir, kendi içimizde uzlaşma kültürünü geliştiremeyişimizin ifadesidir. Moderniteyi hocalarımız bize 1970’li yıllarda, ilkokulda, anlatırlarken şöyle diyorlardı: Modern insan ile ilkel insan arasındaki fark şudur: Uyuşmazlık çıktığı zaman birisi tanıdık, sözü dinlenen birisine gider ve uyuşmazlık bu şekilde çözülür. Bu, ilkel yöntemdir. Modern yöntem nedir; uyuşmazlık çıktığında hemen modern mahkemelere gidilip, modern hukukun, modern yargıçların sorunlarınızı çözebildiği yöntemdir. Bize böyle anlatırlardı ve ben, bunun artık böyle olmadığını düşünüyorum. Ne kadar çok mahkemelere ve yargıya müracaat eder-seniz, o kadar kendi içinizde uzlaşma kültürünüzü ortadan kaldırırsiniz.

Hukuk dediğimiz sistem, bir geçiş fenomeni olarak toplumsal uzlaşmaya da imkan sağlayacak şekilde, toplumsal dinamiklere de imkan sağlayacak şekilde biçimlenmelidir. Yine hukuk, toplum tarafından belirlenen bir yapı olarak inşa edilmediği sürece bizim handikapımızdır. Yargı, o handikapın temel aktörlerinden bir tanesidir. Hanımefendi, “*Yüksekte oturan yargı*” dedi ve bayanların da bulunduğu yargı.

Anayasa Mahkemesi’ndeki tek feminist benim. Ben de hasbelkader AKP’ci oldum. Nasıl oldum, bir türlü anlayamadım, ama öyle oldu. Tek feminist benim.

Anayasanın 2004 yılındaki değişikliği sırasında anayasaya kadın-erkek eşitliğinin girmesi konusundaki bilirkişi raporları hazırlayan, zorlayan, Kadın Statüsü Genel Müdürlüğü üzerinden bu çalışmaları yapan ve aşağı yukarı formülasyonu da sağlayan kişi benim. Reklam yapmış oldum; ama bu, sadece reklam değil.

Bayan olmanın feminizmle ilgisi yok, kadın haklarıyla ilgisi yok, modern görüntüye sahip olmanın da bununla bir ilgisi yok. Yani bütün totaliter sistemlerin inşa sürecine bakın; maalesef, o da çok ciddi bir şekilde idealize edilmiş, hatta idealizasyonun bir parçasına dönüştürülmüş bayan figürlerinin çok fazla ön planda olduğunu görüyorsunuz.

Şurada Demokrat Yargı'nın bir tüzüğü vardır ve ilgilenenler bizim sitemizden de bakabilirler. Orada özgürleşme vardır. İnsan onurunun birinci madde olarak kabul edildiği ve bunun, yargıç kültürünün *-daha doğrusu-* kimliğinin ayrılmaz bir parçası olarak ifade edilir. Ama biz kurulurken etrafımızda bayan göremedik; çünkü devşirme şeklinde çalışan yargı bunun üzerine inşa edilir; çünkü görüntü çok önemlidir. Biz, maalesef onu sağlayamadık. Ama bu görüntünün dışında kadın üyelerimiz gelmeye başladı ve bu kadın üyeler bizim yüz akımız. Bizden devralacaklar ve biz de çok hızlı bir şekilde kenara çekileceğiz. Çünkü istesek de, istemesek de, sonuçta erkek egemen bir hiyerarşik dili içerimizde de üretiyoruz. Bunun sorunlu olduğunu biliyoruz, ama hiç olmazsa bu konuda kendimizi dengeleme çabası içerisinde oluyoruz.

Anayasa Mahkemesine gidin; orada bir tane Yüce Divan yapılmış, yeni bir Yüce Divan. Normal mahkemelere gittiğiniz zaman hakimler yüksekte oturur, görürsünüz. Yüce Divana gelin, hakimleri göremezsiniz.

Yani misafirleri dolaştırdığım zaman, o Yüce Divan salonuna hakimlerin oturduğu yere gidiyoruz; çok yukarda, inanılmaz bir yerde, ışık gitmiyor. Zaten iyi açıklıyor, ışığın gitmediği yerde olmaları. Orada durup aşağı baktığımız zaman aşağıdakileri çok rahat şekilde ezilebilecek bir böcek gibi görürsünüz. Ama zaten bu anlatımlarımızın hepsi birbirini tamamlayan hususlar.

Orhan ne anlattıysa, hepsinin altına imza atarım. Onunla daha sonra hesaplaşırız.

İdeolojik olmayan bir anayasa mümkün mü? Yani ideoloji kavramını çok geniş olarak ele alıp değerlendirdiğimiz zaman, demokrasiyi ideolojinin içerisine koyabilir miyiz?

İkisi de mümkün. Biraz açmaza girdim şimdi. Yani Batı demokrasilerine bakıldığı zaman, Batı demokrasilerinde de bir demokrasi tercihinin yansıtıldığı anayasalar vardır, ama o kadar. Onun ötesinde çok fazla bir şey bulamazsınız. Onun ötesinde ifade edilmiş olan bazı kutsallaştırmaların kategorik olarak bütün siyasal sistemi

belirlediğini, hele de yargıçların eline bir siyasal silah olarak ikram edilmediğini söyleyebiliriz.

Biz, “*Bir anayasada ideoloji olmamalı*” deriz, “*Bir anayasa, bir çerçeve anayasa olmalı*” deriz. Daha önce benim bir alerjim vardı, ama şu an çok fazla yok; çünkü “*İdeal anayasa*” düşüncesinden kişisel olarak uzaklaştım. Tarih bize öğretiyor, uygulamalar bize öğretiyor.

Anayasana bin tane temel hak maddesi koysanız dahi bir anlam ifade etmez. Devlet aygıtını toplumsal temeller ve toplumsal talepler üzerine inşa ettiğiniz zaman, çoğulcılaştırdığınız zaman siyaset kendi içerisinde o dengesini yaratır ve temel hak ve özgürlükler kurtulur. Ama devlet aygıtını bu şekilde biçimlendirmedeğiniz zaman anayasaya binlerce temel hak maddesi yazsanız da bir anlam ifade etmez. Tarihte de bunun örnekleri vardır ve Türkiye, zaten bunun örnekleri açısından başka yere bakmanızı gerektirmeyecek zenginlikte bir ülkedir.

O yüzden renksiz, kokusuz, tuzsuz bir anayasa olabilir. Yeter ki bireyler kendi renklerini, kendi kokularını, kendi tercihlerini örgütlenme yoluyla, kültürel hakların talep edilmesi yoluyla hayata geçirebilme imkan ve kanallarını açabilsin. Onun ideolojisinden söz edeceksek, tamamen toplumsal talepleri ve bireysel talepleri değerli gören, onu temel bir metafizik kredi olarak gören bir anayasa olarak görebiliriz. Böyle bir anayasa bizim işimizi çözer. Artık, mükemmel bir anayasa peşinde değilim. Sadece bana bu imkanı sağlasın. “*Bu anayasa*” derim, başka bir şey de demem.

Orhan’la çatışacağız zaten. Biz, böyle çok uyumlu gözükürüz, ama daima kavga ediyoruz.

Dr. Orhan Gazi Ertekin: Aslında Osman’ın analizi, bir Türkiye tespiti olarak yürütülüyorsa, son derece doğru buluyorum. Çünkü Türkiye’de, çok ilginçtir, 1934 yılında kamu hukuku dersiyle, inkılâp tarihi dersi beraber verilmeye başlandı. İlk veren kişi Recep Peker; daha sonra da Hıfzı Veldet Velidedeoğlu falan şeklinde devam eder. Bakın, tarih dersiyle hukuk dersini beraber veriyorsunuz. İnkılâp tarihi anlatarak, aslında hukuku anlatıyorsunuz. Türkiye anayasaları açısından da böyle bir problem vardır.

Atatürk İlke ve İnkılapları tarihsel hikayelerdir, öykülerdir. Ama tarihsel hikayeleri hukuksal malzeme haline getiriyorsunuz. Böyle bir eleştiri, Türkiye’deki hukuk geleneğinin, yargı geleneğinin

eleştirisi olarak; yani hukukun kendine ait metodolojisi, hukukun üretiminin kendine ait metodolojisi, kendine ait göndermeleri vardır ve göndermeler üzerinden hukuku üretirsiniz. Yani tarih anlatırken hukuk anlattığınızı düşünmezsiniz. İnkılap Tarihini anlatırken, “*Aslında ben, hukuk anlatıyorum*” demezsiniz. Dünyanın birçok ülkesi bunu ayırmayı becermiştir. Ama biz hâlâ inkılap tarihiyle kamu hukuku, anayasa hukuku dersini beraber görüyoruz. Atatürk antolojisi, Atatürk biyografisi, arkasından Kurtuluş Savaşı süreci, arkasından Atatürk İlke ve İnkılapları...

İlke ve inkılapları da çok ilginçtir. Dünyanın herhalde çok nadir ülkesinde bir devrim kanunla yapılır. Hem devrim yapıyorsun, hem de kanunla yapıyorsun! Yani çok ilginç bir hukuk ve yargı geleneğiyle karşı karşıyayız.

Bu anlamda ideolojik olmasa da, anayasa meselesi, bu tespit zeminine yerleştirilirse son derece anlamlı bulurum. Yani, “*Hukukun kendine ait bağımsız bir serüveni olsun, özerk bir alan olsun*” demeye başlarız ve “*Kendi serüvenini yavaş yavaş kursun*” deriz. Ama ideolojik olmayan bir anayasa çok müthiş bir iddiayı içeriyor, olacak bir şey değil; yani renksiz, kokusuz bir anayasa olamaz. Ama ben, Osman’ın tespitinin daha tarihsel, Türkiye analizine ait bir şey olduğunu ve o ölçekte de kabul edebileceğimi düşünüyorum ve doğru buluyorum.

Moderatör: İkinci grup soruları alacağız.

Soru: *Özel savcı konusunu, herhalde, ilk kez İtalya’dan duyduk diye hatırlıyorum. Orada yeraltı mafyasına karşı büyük bir çaba vardı ve savcı bütün dünyada kahraman oldu. Bu, bize kadar ulaştı.*

Türkiye’de bugüne kadar böyle bir şeyi duymamıştım, ama şimdi bizim de gündemimizde özel savcılar var. Özel savcılar çok bağımsız hareket ediyorlar ve belki de bugünkü çatlakların önemli bir kısmı onların söylemlerinden ve uygulamalarından ortaya çıktı. Bu özel savcılık kavramı tam olarak nedir, nasıl atanır, kime bağımlıdır, kimden bağımsızdır, bunu anlamak istiyorum.

Bir diğeri de, genelde mahkemelerimize güven öteden beri çok yüksekti. Suçlanan herhangi bir kişi bir beyanat verdiğinde veya kendisine mikrofon tutulduğunda kullandığı en son kelime, “Ben mahkemelere, yargıçlara güveniyorum. Ülkemin mahkemelerine ve yargıçlarına güveniyorum. Hak yerini bulacaktır” şeklinde oluyor. Genelde

bu vardır, ama artık son çıkan bu mevcut durumla beraber bu kelime pek kullanılmayacak gibi geliyor. Haklı mıyım?

Soru: *Gerek Orhan Beye, gerekse de Osman Beye, verdikleri değerli bilgiler için çok teşekkür ediyorum. Kendilerini zaten çeşitli yerlerden izliyoruz, görüşlerini biliyoruz; fakat buradaki aktarımları da ayrıca yararlı oldu.*

Özellikle Orhan Beye bir şey sormak isterim. Burada konuştuğunuz konular üzerinde şöyle bir zihniyete vardım; yanılıyor muyum, bilmiyorum: “Hukuk ve yargının içerisinde bulunduğu devlet katmanıyla toplum arasındaki ilişkide devletin daha baskın, vesayetçi ve baskıcı rejime sahip olduğunu görüyoruz ve buna karşı toplumu korumak gerekir. Yargı, buna müsaade etmelidir. Yargının demokratikleşmesi böyle algılanabilir” diyorsunuz gibi geldi bana. Yani temel problemi devlet organıyla devletin idari işlerinde mazhar olduğu toplum arasındaki bir çelişkiye indirgemiş mi oluyoruz?

Yargının demokratikleşmesini sadece böyle izah etmek -Türkiye üzerinden izah etsek bile- kısmen doğru olmakla beraber, acaba böyle bir çelişkinin dışında toplumun içerisinde başka böyle çelişkiler var mıdır? Yani bu toplumda kapitalistler, işçiler, işverenler yaşadığına göre, buradaki demokratikleşmeyi ve bunun üzerinden yargının demokratikleşmesini nasıl izah etmek gerekir?

İdris Küçükömer’in meşhur, devletle toplum arasındaki çelişki üzerinden yürüttüğü ve akıl düşürdüğü çelişkiye açıkçası çok fazla katılmıyorum. O yüzden -hani sözün başında, laf arasında Marksizm demiştiniz ya- buradan bakarak bir şeyler söylerseniz çok sevinirim.

Osman Beye ise çok pratik bir soru sormak istiyorum. Hocam, bu anayasa referandumunda ne yapacağız?

Ben, aynı zamanda bir 12 Eylül mağduruyum. Sadece 15. Madde için bile “Evet” demek içimden geçmekte. Fakat bir yandan da ne Kürt sorununda, ne başka bir sorunda bir çözüm yaratmıyor. Siz de birçok yazınızda, bu anayasa değişikliğinin çok yeterli olmadığını söylediniz. Neden biz, askeri olarak bir tavır belirleriz?

Soru: *Anayasa taslağındaki son değişikliğe ilişkin kafamızı açmanızı rica edeceğim. Çok somut bir şey soracağım. Çok iyi anlattınız, özellikle Orhan Bey çok iyi anlattı.*

Demokrasi mücadelesi, özellikle yargının demokratikleşmesi konusu, aslında tüm demokratikleşme meseleleri gibi bir çoğullaşma

meselesidir değil mi? Eğer yargının demokratikleşmesinden bahsediyorsak, esas olarak çoğulcu kanaate ne kadar izin verildiğine bakalım. Benim anladığım o.

Tabii, biz, demokrasiyi aynı zamanda bir prosedür olarak da görürüz. Yani bir yandan bir şeyin demokrat olup olmadığı, çoğulcu luğa ne kadar izin verdiğiyle ölçülürken, bir yandan da prosedürün demokratik olup olmadığına bakılır. Mümkünse tüm detaylarıyla sizden rica ediyorum. Anayasa taslağındaki yargı reformunun yargının demokratikleşmesi bakımından taşıdığı avantaj ya da dezavantajlar nelerdir? Bu taslak, sizin, “Yargının demokratikleştirilmesi gerektiği, başka bir söz söylemek gerektiği” tezinize gerçekten cevap verecek bir taslak mıdır? Nasıl, ne türden değişiklikler yapacak, onları anlatır mısınız? Yani ikna edilmek istiyorum.

Bir de bize gelen bu taslağın dünyada başka örnekleri vardır herhalde. Oralardan da hareketle, biraz karşılaştırmalarla anlatırsanız sevinirim.

Teşekkür ederim.

Soru: *Ben, hukukçu değilim. Her iki konuşmacıya da çok teşekkür ediyorum.*

Orhan Beye bir soru sormak istiyorum. Adli perspektifin değişmeye başladığını söylediniz. Bu değişim nereden kaynaklanıyor? Bu değişimin gerçekten maddi temelleri var mı ve ilerisi için umutlanılabilir mi? Bu konulardaki görüşlerinizi istiyorum.

Teşekkür ediyorum.

Soru: *Öncelikle Demokrat Yargı Derneği ve onun eşbaşkanları olarak çok önemli bir tarihsel ve sosyal rol üstlenmiş durumdasınız. Bu sebeple teşekkür ediyorum.*

Soru soran arkadaşımın sorusunun devamı olarak soruyorum. Siz, yargıyı sıkıştıran, değişime zorlayan iki unsurdan bahsettiniz. “Biri toplumsal dinamikler, bir diğeri de adli mekanizmanın kendi iç dinamikleri” dediniz. Bu adli mekanizmanın iç dinamikleri açısından soruyorum. Bu, kürsü hakimleri ve yargıçları -bir hiyerarşik sisteme karşı çıkma anlamında- özlük hakları açısından mı yüksek derece mahkemenin bu usulüne karşı çıkıyorlar; yoksa gerçekten yargının demokratlaşmasına katkıda bulunmak, uluslararası standartlara uygun bir yargı reformu açısından bir rol üstleniyorlar mı? Böyle bir istekleri, böyle dipten gelen bir dalga var mı?

Ben, sizin bir istisna olduğunuzu düşünüyorum. Sizin gibi sadece birkaç kişinin olduğunu düşünüyorum. Avukat olduğum için, yargının, kürsü yargıç ve hakimlerinin tutumlarını da bildiğim için, bu dileğinizin gerçek olmasını isteyerek soruyorum.

Soru: *Verdiğiniz bilgiler ve söyleşi için teşekkür ederim. Gerçekten ufuk açıcı sözler ve pek çok sözü de yanlış kullandığımızı düşündürmeye başladı. Bu anlamda sonsuz teşekkür ediyorum.*

“Adli dinamiği” dediniz ve bu, beni heyecanlandırdı. Ama İzmir Adliyesine bakıyorum ve öyle bir dinamik göremiyorum. Acaba ben mi görmüyorum diye, pazartesiden itibaren daha dikkatli bakmaya başlayacağım.

Umarım vardır; varsa, ortaya çıkarmamız gerekiyor. Mekanizma açısından, acaba istinat mahkemeleri nasıl etkiler diye düşündüm. Bölge Adli Mahkemeleri Yasası çıktı, ama bir türlü kurulamıyor. Onların hayata geçmesinin, acaba bu adli dinamiğine katkısı olur mu? Bu konuda ne düşünüyorsunuz? Yoksa yerelerde mi bir ihtar alanı oluşturur? Yani buradaki, İzmir’deki Bölge İdare Mahkemesi yargıçları, bir üst yargıç, diğer kürsü hakim ve savcılarını yine onların altında mı olur? Bunu hiç düşündünüz mü? Çünkü bu istinat mahkemesi kuruluşu sırasında çok acayip tartışmalar yaşandı. “Diyarbakır’da istinat mahkemesi kurulacak. Sevr hortlatılıyor, bölücülük” falan gibi tartışmalar yaşanmıştı. Bu konuda da öngörünüzü merak ediyorum.

Teşekkür ediyorum.

Moderatör: Teşekkür ediyoruz. İkinci grup olarak cevaplandırılalım. Daha sonra devam ederiz. Buyurun siz de sorun.

Soru: *Bir önceki soruya devam etmek istiyorum.*

Derneğimiz baştan beri YARSAV’ın karşısında bir alternatif olma amacının ötesinde bir içeriğe sahip. Bir çokluk yaratma anlamında bir alternatif oluşturduğunuz için, sadece hukukçular değil, memleket adına teşekkür etmek gerektiğini düşünüyorum.

Sizin konuşmalarınızda zihnimi açan çok şey oldu. Evet, hukuk tam da tarif ettiğiniz gibi, ideolojisi o kadar kendisi için ve iktidar için ki... Hukuk, bizim ülkemizde ve belki pek çok ülkede de öyle. Aslında bu durum, en çok da bizim, sıradan insanlar olarak hepimizin bütün bu süreci teknik ve anlaşılmaz olarak algılamamamıza

yol açıyor. Bu konuşmaların bana şöyle faydası oldu; burada, değişiklikle ilgili maddelerin içeriğinden daha önemli olan başka bir şey fark ettim: Yargı sistemimizin kendi içerisinde bir şeyler değişebileceğinden ve pratikte, bir çokluk görünmese de dahi, çokluğun önünü açabilecek bir değişiklikten söz ettiniz. Aslında bunun kendisi, demokrasinin bir tür prosedürlerle de ilgili bir şey olması bakımından çok değerli.

İdeolojik olmayan bir anayasayla ilgili çok uzun konuşmak lazım. Böyle bir anayasa olabilir mi? Bence olamaz. Ama ütopyamıza -buradaki birçok insanla bunu paylaştığımı biliyorum- en yakın anayasal ideoloji nasıl bir şey olabilir? Bu, yurttaşların farklılıklarını olabildiği kadar yansıtabilen ve olabildiği kadar çok insanın kendini içerisinde hissedebileceği bir ideoloji taşıyan bir anayasa olabilir. İdeal anayasayı şu anda böyle tarif edebiliyorum.

Sorum şu: Bu çokluğu yansıtmada anlamında, benim dikkatimi çeken bir nokta; bu değişiklik maddeleriyle Anayasa Mahkemesine bireysel başvuru hakkı getiriliyor, değil mi? Çünkü özlediğimiz anlamda bir kamusal siyasetin ya da baskının iktidara yönelik oluşmamasının arkasında yatan en büyük sorun olarak bunu görüyorum: Bir siyasal irade kullanımı ve örgütlü irade kullanımı eksiği var. Bunun önü nasıl açabilir? Yine demokratikleşme anlamında ve çokluk anlamında, Anayasa Mahkemesi'ne bireysel başvuru hakkı, yasa ile yurttaşın ilişkisini demokratik anlamda kurma açısından nasıl bir şey yaratacak?

Moderatör: Teşekkür ediyorum.

Salondan: Ben, öncelikle Osman Beyin, “*Bize neden AKP’li diyorlar, anlamadım?*” sorusunun cevabını vereceğim. Çünkü sizin isimleriniz ve diğer üyelerinizin isimleri Yıldırım ve Murat diye gidiyorsa “*Yeni Osmanlı*” olmuş oluyor; yani Osman, Orhan... (*Gülüşmeler*)

Doç. Dr. Osman Can: Bursa’dayken Orhan’a telefon açtım. Orada Orhan Gazi ve Osman Gazi türbesi var. Orhancığım, “*Türbelerimizin oradayız*” dedim.

Pardon, ama bizim Genel Sekreterimizin adı Kemal; ona dikkatinizi çekerim. (*Gülüşmeler*)

Soru: *Yargının sürekli olarak mahkum kanadında kalan birisi olarak bizce şaka gibisiniz siz yargıçlar. Ama söyledikleriniz o kadar*

gerçek ki, yani insan nereden yakalayacağını şaşırıyor.

İşin esprisi bir yana, insanın umutsuz olduğu zamanlarda, gerçekten, Türk yargı sistemi içerisinde bu denli berrak ve bu denli uluslararası-evrensel hukuka bağlı, bir şeyler yapabilmeye çalışan insanların olması kişisel olarak beni çok mutlu etti. Bu anlamda, verdiğiniz bütün bilgiler için teşekkür ediyorum.

Burada sormak istediğim soru şu: Orhan'ın konuşması içerisinde de vardı; Türk yargı sistemi en azından ikili yapıya gitti, Türkiye'deki yargı sisteminde bir kırılma var. Biraz önce ilk sözü alan arkadaşımız da ifade etti. Ülkemizde yargı sisteminde bir Habur olayını yaşıyoruz -ekstrem bir olay- ve bunun rövanşı, Dursun Çiçek'in serbest bırakılması oluyor ya da Erzincan'da bir şeyler oluyor; rövanşı, muvazzafların bırakılması oluyor ya da Ergenekon soruşturmasında özel savcı diye tabir edilen insanların süreci taşıyışlarına, tırmandırmalarına ve gerilimi boşaltmalarına bakıyorsunuz, Cumhurbaşkanı, Başbakan ve Genelkurmay Başkanı toplanıyorlar; bir anlamda, mahkeme, karar vermek için bunların toplantısının sonucunu bekliyor.

Sorum şu: Elbette burada bir kukla ilişkisinin olduğunu düşünmüyorum. Bu, sosyal bilimlere, siyaset bilimine aykırı; ama bir siyasal destek olmadan ya da yol verilmeden birilerinin yürümesi mümkün değil. Bu, ikili yapının çoklu yapıya dönüşmesi için bir yol açılıyor mu? Benim esas size sormak istediğim şey bu.

İnanılmaz bir tarih panoraması çizdiniz, bir şeyin değişmeyeceğine beni ikna ettiniz; ama varlığınız da değişimin ta kendisi oluyor. O zaman, siyaseten soruyorum ve diyorum ki, bütün bu kapışmanın sonucunda çoğullaşmaya giden bir zemin var mı, siz yakaladınız mı? Demokrat Yargı, kendi durduğu yerden buna karşı bir cevap veriyor, bir şey söylüyor. Siz bunun cevaplarını, sorularınızın cevaplarını bu tasarımlarda bulabilir misiniz?

Örneğin, başka bir yerden -mesela işçi hakkı ve emek hakkı yönünden talepte bulunanlar- talepte bulunanlar bu ağırlıkta basıyorlar mı ya da kadınlar ya da ayrımcılıkla ötekileştirilmeye mecbur edilen toplumsal güçler bunu yapabiliyor mu; yapamıyorlarsa, o zaman ne yapmak lazım?

Moderatör: Teşekkür ediyoruz. Başka soru var mı?

Soru: Teşekkür ediyorum.

Önce, Orhan Beye bir şey soracağım.

Avrupa anayasaları, Amerika Anayasası veya dünyanın ileri gelen ülkelerinin herhangi birisinin anayasasında dinden bir ilham alınıyor mu? Yani din üzerinden bir alıntı yapıp, anayasaya konulup bir kanun yapılabiliyor mu? Yani bu işin içine din karışıyor mu?

İkinci sorum Osman Beye.

Weimar'dı herhalde, televizyonda epey bahsetmişsiniz. Bilmiyorum, Weimar hakkında Sabih Kanadoğlu kadar bilginiz var mı? O, çok iddialıydı o akşam. 12 Eylül Anayasasıyla karşılaştırdığınız zaman, hangisi daha demokratik, hangisi daha özgürlükçü? Onu merak ediyorum.

Son bir şey daha. Özellikle Orhan Bey ve Osman Beyden çok özür dileyerek şunu isteyebilir miyim: AKP Bornova Yönetim Kurulundayım. AKP demeyip de, AK Parti diyebilir misiniz? Çünkü Tüzüğümüzde de AK Parti yazıyor; AKP diye bir şey yok.

Soru- Biraz konu dışında bir sorum olacak Osman hocama.

Türk medyasının özellikle otorite ve statüko konusunda, hedef gösterme, manipüle etme geçmişini, dosyasını hepimiz aşağı yukarı biliyoruz. Bunun en tepesinde de, şahsi kanaatim, Hürriyet Gazetesi var. Bu Hürriyet Gazetesi'nin Osman Beyin ailesini vesile ederek böyle bir haber yapmasını nasıl yorumluyorsunuz? Ben, hayra alamet olarak görmedim de, onun için soruyorum.

Moderatör: Bu, biraz magazin el bir soru olmadı mı; oralara girme sek.

Devam: *Hayır, benim sorduğum magazin meselesi değil; yani Hürriyet Gazetesi'nin Osman Can şahsında Demokrat Yargıyı hedef göstermesi gibi bir algı oluştu ben de. O anlamdaki yorumlarını soruyorum.*

Moderatör: Teşekkür ediyoruz. Başka soru var mı? Buyurun.

Soru: *Sayın konuklarımıza teşekkür ediyorum.*

Burada devşirme sisteminin hâlâ cari olduğu bir yargıyla ve 2004'te yapılan devrimsel değişikliklerden sonra uluslararası normların Türk hukukunun üzerinde kabul edilmesi anlamında, yargının hâlâ birtakım yeniliklere ve çağdaşlığa ayak uyduramamasından bahsetti Osman Bey. Bu gelecek olan anayasa değişiklikleri, Anayasa Mahkemesi'nin yapısının değişmesi, Hakimler ve Savcılar Yüksek

Kurulu'nun yapısının değişmesi gibi birtakım değişikliklerde olduğu gibi, acaba 2004'te yapılan değişikliklerin dikkate alınmaması gibi bir sonucu doğurabilir mi? Böyle bir devşirme sisteminin cari olmasından dolayı böyle bir çıkarım yapabilir miyiz?

Bunları değerlendirirseniz sevinirim.

Soru: *Kendimi tanımaya başladığım andan itibaren bana hep, "Kanunlara saygılı, iyi bir insan ol" dediler. Gençliğime geldim, bir işe girdim ve kanunlara saygılı bir insan olarak, gördüm ki kanunlar ile benim çıkarlarım hep çatışıyor. Bankada çalışıyordum, orada insanları örgütlemeye çalıştım, beni işten çıkardılar.*

Sonra o dönemde -1965'lerden bahsediyorum- "Emek, en yüce değerdir" diye bir felsefeyle karşılaştım. O da çok güzel bir felsefeydi. Sonra aradan 5-10 yıl geçti ve baktım ki, emek kadar önemli olan başka değerler de var; insan sevgisi, kardeşlik, eşitlik, dostluk, kadın... Bu iki anlayış da insanları kanun devletine götürüyormuş, kanunların egemenliğine götürüyormuş.

Burada biraz önce arkadaşlarımızdan birisi, "Hukuk nedir?" dedi. Bence hukuk, öncelikle kanun anlayışının dışına çıkmaktır. Yani felsefedir, insanlığın felsefesidir, kardeşliğin felsefesidir, toplumsal birleşmenin felsefesidir, farklılığın felsefesidir. İşte siz bunları yapmaya çalışıyorsunuz, insanlara bunları aşulamaya çalışıyorsunuz ve bu anlamda sizleri buzkıran olarak telakki ediyorum. Şimdiye kadar bu mücadeleyi hep politikacılar, sendikacılar falan yapıyordu; ilk kez hiç alışık olmadığımız bir meslek grubu bunu yapıyor. Bunun için sizlere tekrar tekrar teşekkür ediyorum.

Sorum, teknik bir soru. Anayasa Parlamentoda onaylandı diyelim. Referanduma gitmeden önce malum zevat, parti, Anayasa Mahkemesi'ne götürecektir ve yürütmeyi durdurmayı isteyecek herhalde. Teknik olarak böyle bir şey mümkün mü?

Moderatör: Teşekkür ediyoruz. Sorular birikti. Orhan Bey; buyurun.

Dr. Orhan Gazi Ertekin: O kadar çok soru var ki, son sorudan başlayayım.

Son anayasa değişikliği paketinin en güçlü yanının yargı reformu olduğunu düşünüyorum. Bugüne kadar 16 tane anayasa değişikliği oldu, ama hiçbirinin somut bir uygulama geleneği oluşmadı. Bu anayasa değişikliği teklifinin en büyük şansı, özelliği, imkan olarak

önümüze getirdiği nokta, yargıdaki geleneksel iktidar tekelini kırabilecek olmasıdır. Dolayısıyla bugüne kadarki 16 değişikliğin uygulanabilmesine fırsat verebilecek, onu bir ihtimal haline getirebilecek olan şeydir. Zaten Osman bunu uzun uzun anlattı.

Diğer sorulara gelirsek;

Özellikle siyasal gerçekçiliğe dönük tespitlerle karşıma geldiğinizde aslında çok fazla şey söyleyemem. Aklıma hemen Ivan Popov'un bir romanı geliyor; "*Kavganın Şafağı*". Orada Ivan Popov'un ilginç bir devrimci tanımı vardı. Diyor ki, "*Devrimci, bugünün seraplığını ve geleceğin nesnellliğini gören adamdır.*" Bu, bir tür hastalık biçimi galiba. Yani bugün o kadar sağlam bir gelenek var ki, o kadar müthiş bir gerçeklikle, güçlü bir gerçeklikle karşı karşıyayız ki, hakim ve savcılarla karşılaşıyoruz ve diyoruz ki, "*Bunlar mı demokrasiyi getirecek? Yani böyle bir gruptan, böyle geniş bir topluluktan, ana gövdeden demokrasi gelir mi?*" ya da buna benzer sayısız tespit yapıyoruz ve çok güçlü tespitler...

Politikaya girmenin kamusal bir iş, iddia sahibi olmanın galiba ilk yolu budur. İvan Popov'un dediği gibi, mevcut gerçekliği bir serap olarak görmek ve geleceği nesnel bir durum, kaçınılmaz bir durum olarak görmek arasındaki ilişkidir. Başka türlü, kamusal bir iddiada bulanamazsınız.

Siyasal gerçekçiliğin çok tehlikeli bir yanı vardır. Benim de, sizler gibi, sayısız tecrübem var. Yani birçok hakim, savcı arkadaşla karşılaştım ve sizin tespitlerinizin aynısını, belki biraz daha fazlasını, daha içerden, daha ciddi bir yerden söylenen sözleri söyleyebilirim, aynı biçimde söyleyebilirim. Ama politik etkinliğin, kamusal etkinliğin bu dinamiğine de, iddiasına da sahip çıkmakta fayda var. Bu, bir. İki, başta konuşmamı, "*Yargıya demokrasi geliyor ve yargıçlar getiriyor*" şeklinde yaptıysam, bu işi fazla abartmışım. Türkiye'ye demokrasiyi yargıçlar getirmeyecek. Zaten dünyanın hiçbir yerinde yargıçlar demokrasinin bir aracı olmamışlardır. Yargıçlar, daima düzenin bekçileri olmuşlardır; ama bazı dönemlerde cidden düzene karşı durabilen, toplumun perspektifini koruyabilen yargıçlar çıkmıştır. Bizim ana derdimiz, toplumun perspektifini koruyan yargıçların imkanlarını, ihtimallerini geliştirmeye çalışmak.

Bunun ötesinde yargıdaki demokrasi, kuşkusuz, Türkiye'deki demokrasiye dönük belli iyileştirmeler, olumlu gelişmeler sağlayacak. Ama yargıda sorunlar üzerinden bir demokrasi tahayyülü geliştirirsek... Bu noktada, ben, oldukça önemli bir gelişme anında, dönüm

noktasında olduğumuzu düşünüyorum, yargıdaki sorunlar bağlamında böyle düşünüyorum.

Yargıdaki sorunlar ne? En başta hiyerarşik konuşma. Türk yargısının en büyük sorunu, merkezîyetçi bir kültür olarak, bir devlet daireesi olarak kurulması ve bireysel gelişmelere, bireysel tecrübelerle imkan vermiyor olmasıdır. Bu tür demokratik atılımların *-mevcut anayasa değişikliği ona imkan veriyor-* yargıdaki sorunların çözülmesi bağlamında önemli bir atılım olduğunu düşünüyorum. Bu anlamda demokratik bir gelişme olduğunu düşünüyorum. Ama bu demokratik gelişme Türkiye'nin sorunlarını çözmeyecek, Türkiye yeniden sorun üretmeye devam edecek.

Bir arkadaşımızın çok önemli bir vurgusu var ve eleştiriler bakımından en kırılğan olduğum meselelerden bir tanesi odur. Türkiye'deki siyasal sorunu sadece devlet ile toplum arasındaki bir sorun olarak algılamak ve sınıfları, toplumsal güçleri görmemek, mevcut kurumların arkasında belirli toplumsal ve sınıfsal güçleri görmemek, kurumları o sınıfın kendisine dahil etmemek çok ciddi bir problemdir. Bu anlamda vesayet analizini biraz yetersiz görüyorum ve beyefendinin analizini de çok sağlam ve güçlü buluyorum.

Ben, kurumlar ya da vesayet analizini yaparken, bu vesayeti bir sınıfa taşımadığımız sürece çok eksik bir analiz olarak kalacağına inanıyorum. O anlamda bu iddianın çok daha geniş kesimlere duyurulması lazım. Bu sürecin gerçekten demokratik bir sonla nihayet bulması için, demokratik bir çabaya, belki demokratik bir tecrübeye ulaşabilmesi için çok anlamlı olduğunu düşünüyorum. Çünkü demokrasi, kurumlar arasındaki uyum kültürü değil, toplumsal güçlerin kendilerini siyasal alana taşıyabilmesiyle ilgili bir durumdur. Son derece önemli bir eleştiri, katılıyorum; bu konuda eksik vurgularım varsa, onları eksik olarak ilan edebilirim.

Toplumsal ve sınıfsal analiz bu meselelerde daha da derinleşmesi gerektiğine inanıyorum. Fakat bir geleneğimiz var. Toplumsal, sınıfsal, ekonomik analizi kültürün, siyasetin, kurumların, ideolojinin analizine doğrudan indirgediğiniz anda belirli hikayelerin, gelişmelerin es geçilmesi tehlikesiyle de karşı karşıyayız. Bu anlamda, aslında, Althusserci olduğumu söyleyebilirim. Bu dengeyi kaçırmadığımız sürece söylediklerinizi çok anlamlı buluyorum.

Özel savcıların bağımsızlığı konusuna gelirsek; Türkiye'de *"özel savcı"* diye bir kurum yok. Medya, bir özel savcı öznesi üretti,

ama böyle bir özel savcı öznesi yok, özel yetkili mahkeme savcıları var. Özel yetkili mahkeme savcılarının da Anayasa'da, yasalarda tanımlanan yetkileri var. Fakat Türkiye'de yargısal süreçlere ilişkin tartışmaları, özel yetkili savcılık ve özel yetkili mahkemelerin niteliklerini, iddialarını, bugüne kadarki reflekslerini göz önüne almaksızın tartışabilmek mümkün değil. Fakat özel yetkili mahkemeler bugün doğmadı. DGM'ler, yanlış bilmiyorsam, 1973'te kuruldu.

Demokrat Yargı olarak kendi geçmişimize eklediğimiz Çağdaş Hukukçular Derneği, 1973'ten bu yana bu mücadeleyi DGM'lere karşı yürüttü. Fakat DGM'ler ve özel yetkili mahkemelere dönük eleştirinin sadece Ergenekon gibi ya da ona benzer Erzurum'daki tutuklamalar gibi, bunlara benzer sınırlı gündemler üzerinden tartışılmasının son derece tehlikeli olduğunu ve bu tartışmaya sadece cebine günün kârını alıp gitmek üzere gelmekten kaynaklandığını, çok daha tutarlı bir bakış açısıyla bu sürecin analiz edilmesi gerektiğini düşünüyorum.

Örneğin şu karşılaştırmayı yapabiliriz: Bu özel yetkili mahkeme eleştirisi yapanlar, özel yetkili savcı ve mahkeme eleştirisi yapanların büyük çoğunluğu, karşıt olarak Habur meselesini gösteriyorlar, sorgu yargıcının Habur'a kadar gitmesini ve sorguyu orada yapmasını bir karşı unsur olarak gösteriyorlar. Oysa özel yetkili mahkemelere ve savcılara dönük eleştirinin tutarlı olabilmesi için mutlaka ve mutlaka Doğu'daki özel yetkili mahkeme faaliyetlerinin, tecrübelerinin, uygulamalarının da bu tartışmanın içerisine çekilmesi gerekiyor.

Eğer bu iki meseleyi karşı karşıya koyarsak, dediğim gibi, bu, *"Bu tartışmadan biz sadece kendi zarar gördüğümüz dosyalar yönünden şikayetçiyiz. Biz vatanseveriz, vatansever olduğumuz için neden bize böyle davranılıyor? Oysa teröristler onlar, teröristler bu muameleyi hak ediyor"* demek anlamına gelir. Bu konuda daha tutarlı bir bakış açısı geliştirmemiz lazım. Ergenekon'daki özel yetkili savcıya yönelik eleştirileri tutarlı bulabilmem için, ancak bunlar Doğu'daki binlerce KCK tutuklusuna dönük de yapıldığında anlamlı ve bütünlüklü bir eleştiri olarak görebilirim. Ama bu eleştiriye katılıyorum. Türkiye'de bunu biz bir mesele yaptık, Erzincan-Erzurum raporumuzda biz mesele yaptık.

Özel yetkili mahkemeler, Türkiye'de hukuk devletini ikiye bölen mahkemelerdir. Özel yetkili savcılar bunun bir unsurudur, bunun bir aktörüdür ve Türkiye'de hakların bütünlüklü, kapsayıcı bir

biçimde kullanılmasını engellemektedirler. İki farklı haklar katalogu ortaya çıkmaktadır, iki farklı -*yurttaş ile hain arasında, terörist ile normal yurttaş arasında*- hukuk düzeni üretilmektedir. Ama sadece belirli bir kesime yönelik itiraz anlamına getirildiğinde yanlıştır, tehlikelidir. Demokrat Yargı olarak bu konuyu bütünlüklü bir tartışmanın konusu yapmak için uğraşyoruz.

Yeni adli perspektif meselesi, AKP meselesi -*bütün partileri alfabetik okumayı tercih ediyorum, o yüzden AKP demeyi tercih ediyorum*- onun dışında, yeni adli perspektif... Ben, bu yargı reformu gerçekleştiği takdirde farklı farklı, hatta sol ve hatta Marksist bir perspektifin ortaya çıkacağını düşünüyorum. Çünkü HSYK'ya dönük teklife bakarsanız; ki çok önemli bir tekliftir, herkesin tek oy kullanacağı bir şey... Yüzde 3'lük, yüzde 4'lük bir temsil kendisini HSYK'ya yansıtabilir ve meşru bir güç olarak orada topluma kendini gösterebilir. Bu yüzde 3'lük perspektif yargıya dönük yeni heyecanlar, dalgalar yaratabilir. Ben, bu heyecan ve dalganın, eğer Geçici 15. Madde çıkarsa, mutlaka 12 Eylül darbecilerinin yargılanmasına kadar taşınabileceğini düşünüyorum.

“*Yargılanamaz*” diyenlere karşı yeni bir adli perspektif geliştirilebilir. Nitekim, ben geliştirdim ve yakında yayınlayacağım. Zaman aşımı meselesini doğru bulmuyorum, af meselesini doğru bulmuyorum. Buna ilişkin olarak hukuksal mevzuata dönük formüllerimiz var ve bunları da ileri süreceğiz. Bu, sizin için bir umut olmayabilir, ama sonuçta bir mücadelenin içerisine girdik. Ne kadar çoğalırız; bilemem. Ne kadar sonuna gideriz; bilemem. Ama burada önemli olan, belirli bir mücadele sürecinin içerisine girmek, ona cesaret etmek diye düşünüyorum.

Doç. Dr. Osman Can: Yine Orhan'la birlikte yüksek ve çok yüksek bir yargıci ziyaret etmiştik, dört kişi olarak ziyaret etmiştik. Orada ifade ettiği şu: “*Yahu, bu Terörle Mücadele Yasası, özel yetkili ağır ceza mahkemeleri falan bunları, yani Kürtleri, Alevileri, ötekini, berikini kesiyordu, rahat ediyorduk. Ama meğer bunlar bizi de kesebiliyormuş.*”

Demek ki, özel yetkili ağır ceza mahkemeleri ve ona bağlı savcılarının uygulamalarının aslında herkese zarar verebileceğini ve bunların belirli ölçülerde -*bu, Orhan'ın az önce tanımladığı çerçeve içerisinde*- özgürlük, demokrasi ve adalet eksenli olarak hareket edemeyebileceklerini zaman içerisinde öğrenebiliyoruz. Demek ki faaliyetler öğretebiliyor. Bunu o çok yüksek yargıci bize ifade etmişti. Bir

işe yaradı mı; onu zaman içerisinde göreceğiz.

Anayasa reformu konusunda biraz daha detaya girmek gerekiyor. Ne getiriyor bu? Bu yeni yapılan, reform olarak ifade edilen şeyin reform olduğunu düşünmüyorum. Bu, kapı aralayacak, sadece bir kapı aralama durumu vardır. Reform süreçlerinden sonra başlayacak yeni bir anayasa süreci bundan sonra imkan dahiline girecektir. Şunu söyleyeyim: Bu yargısal durum bu şekilde devam ettiği sürece, önümüzdeki dönemler içerisinde, önümüzdeki bir-iki yıl içerisinde çok daha ciddi, çok daha köklü kırılmalarla karşı karşıya kalabiliriz. Çok daha köklü, acıtırıcı ve bizi kimi zaman çaresizlikle karşı karşıya bırakabilecek, yargı üzerinden hayata geçirilebilecek politikalarla karşı karşıya bırakabilir. Bunu burada net olarak bilmek lazım.

Size çok ekstrem bir örnek vereyim.

Önümüzdeki bir yıllık süre içerisinde yargı eliyle Parlamento'nun üçte ikisi tasfiye edilse, ne dersiniz? Ergenekon dava süreci bambaşka bir yöne doğru gitse, ne dersiniz? Hakimler ve savcılar arasında geçtiğimiz 15-20 yıllık süreç içerisinde bir kirlenme gerçekleşti ve bu kirlenmenin yeniden temizlenmesi ve yeniden bir sterilizasyonu çerçevesinde HSYK'da başlatılabilecek bir operasyonla karşı karşıya kalırsanız, acaba ne dersiniz? Tabii ki bunlar şimdilik spekülasyon gibi gözüküyor; ama unutmayın, biz Ankara'dan geliyoruz.

İkinci olarak, bugüne kadar yapılmış olan anayasa değişiklikleriyle ilgili olarak Orhan önemli noktalara değindi, biz de aynı noktalara değindik. Yargıda, yani devletin kalan kısmında ciddi bir yeniden yapılanma gerekiyor. Kısmi derken sadece yargıyı kastetmiyoruz, devlet aygıtından da söz ediyoruz. Adalet Bakanlığı'nın özellikle ve özellikle yeniden yapılandırması şart; Milli Savunma Bakanlığı'nın, ekonomi bürokrasisinin bu doğrultuda demokratik bir yapıya kavuşturulması şart. Bunlar olmaksızın anayasalarınızda ve yasalarınızda ne yer alırsa alsın, çok fazla bir şey ifade etmez.

Türk politikasının kırmızı çizgilerini çizen, siyaset değil *-onu biraz daha ileri götürelim-* yargıdır. Her bir kırmızı çizginin olduğu yerde mutlaka bir yargı kararına rastlırsınız. Anayasanın hiçbir tarafında, anayasanın sosyalizme kapalı olduğu yazmazdı; ama bu, yargı kararı üzerinden inşa edildi. Anayasanın hiçbir tarafında, anayasanın federalizme imkansızlığına dair herhangi bir örnek bulamazsınız; ama bunlar yargı üzerinden yapılıyor. Federalizmi bırakalım bir kenara, öz yönetim ya da özerklik konularını imkansızlaştıran bir yasa çalışması ya da mutlak anlamda imkansızlaştıran bir yasal formata

rastlamazsınız; ama bütün bunlar yargı üzerinden inşa edildi, gayri-müslim azınlıklar konusundaki tutum yargı üzerinden inşa edildi. Yani politikacılar, oturup, “*Biz böyle yapalım*” demediler. Burada politikacıları temize çıkarmak gibi bir düşüncem yok.

1974’te verilen kararları göz önünde bulundurun. Şu an, Türkiye, Yargıtay’ın 1974’te verdiği o kararın yarattığı yıkımı kısmen tamir etme çabası içerisinde girmiş bulunmakta ve bu yasama faaliyeti çok hızlı bir şekilde Anayasa Mahkemesine aktarılmış durumda. Acaba oradan bir iptal kararı çıkar mı, çıkmaz mı; onu tabii ki bilemiyoruz, zaman içerisinde ortaya çıkacaktır.

Din konusu, başörtü konusu gibi konuların hiçbirisinin yasal temeli ya da politikada tam anlamıyla, mutlak anlamıyla bir karşılığı olduğunu söyleyebilme imkanına sahip değiliz. Bütün bunların hepsinin bir şekilde inşa edildiği bir yargı kültürü vardır, yargısal kararlar vardır. Temeline bakın, bunları görürsünüz.

O yüzden, 1961 Anayasası’na metin içinden bakıldığında, hakikaten, fena değildi; 1971, 1972, 1973 değişikliklerinden sonra dahi idare ederdi. 1980 askeri darbesinden sonra birçok anayasa değişiklikleri yapıldı; bu açıdan bakıldığında da, idare eder. Ama devletin aygıtına ilişkin yapı demokratik değilse, atacağınız adım çok fazla bir anlam ifade etmez, çok daha kötü durumlarla karşı karşıya kalabilirsiniz. Hatta şunu da söyleyebiliriz: Çoğu zaman yargı, özellikle ve özellikle yüksek yargı, bu ülkede anayasaları, anayasal yasakları, anayasal engelleri dahi aşarak, özgürlük karşıtı ve demokratik talepler karşıtı kararların altına imza atabilmişlerdir. Kırmızı çizgiler de genellikle buralarda inşa edilir.

Bu çerçevede, Türkiye’nin acilen bir yargı arşivi çalışmasına girmesi gerekiyor. Girdiği zaman, bunları yavaş yavaş, zaman içerisinde görür. Bu yüzden anayasa paketi içeriği içerisinde 30 tane, 50 tane, 60 tane madde de olabilir.

Biz, yargıç olarak ya da yargı içerisinden gelen insanlar olarak bir şeyin çok önemli olduğunu vurgulamaya çalışıyoruz. Biz, yargıda ki bu temel hiyerarşik yapıyı, bu hiyerarşik dili, bu kültürü, üst yargı kurullarının *-Adalet Bakanlığı dahil olmak üzere-* alt yargıyı belirlediği, ideolojik olarak yönlendirdiği, biçimlendirdiği, herkesi tek tip bir davranış içerisinde olmaya zorladığı sistem parçalanmadığı sürece çok fazla bir anlam ifade etmez diyoruz.

Mevcut paket ne getiriyor; Anayasa Mahkemesi’nde ikili iktidar ilişkisinin ortaya çıkmasına imkan sağlıyor. Bu, hiç olmazsa

kendi içerisinde bir denge yaratabilir. Bu denge aynı zamanda uluslararası etkileşimleri, toplumsal dinamikleri göz önünde bulundurmaya yönelik bir kültür üretebilir. Bu, bize özgürlük alanı açar. Yeterli midir; en yetersiz alan, Anayasa Mahkemesi'ne ilişkin alandır.

Tabii, bir soruda anayasa şikayetiyle ilgili bir söz vardı. Anayasa şikayeti, çoğulculaştırılmış olan bir kurulum eline verildiği zaman, bireysel taleplerin devlete egemen olmasını sağlayabilir. Ama anayasa şikayeti kurumunu çoğulcuşturmamış bir aygıtın eline teslim ettiği andan itibaren, sadece Parlamentoyu denetleyen, ideolojik anlamda, kültürel ekseninde değerlendiren, denetleyen bir kurul, bireylerin dahi sosyal alanına girerek her alanı kontrol etme iktidarını elde eder. Aynı zamanda bunun tersinden etkiler doğurabilecek, daha yıkıcı sonuçları olabilecek bir yönü de vardır. O yüzden biz, daima Anayasa Mahkemesi'nin yapısının çok yetersiz olarak dizayn edildiğini, yapısının çoğulculaştırılması gerektiğini söylüyoruz. Bunun üzerine eleştirilerimizi de yöneltiyoruz. Bu anayasa değişikliği sürecinde de eleştirilerimizi yönelttik.

HSYK konusunu Orhan çok güzel ve net olarak ifade etti. İlk derece mahkemesi hakim ve savcılarını önemli ölçüde HSYK içerisinde temsil edilebilir hale getiriyorlar. Sizin için belki çok daha fazla anlam ifade edebilen bir örnekle dile getireyim. Yani HSYK'da bir Ufuk Uras'ımız olacak belki. Yani çoğumuz için bir anlam ifade edebilir diye söylüyorum; şahsım adına da onun Parlamentoda olması çok fazla anlam ifade ediyor. HSYK'da da böyle şeyler ortaya çıkabilir. Parlamentodaki kompozisyon orada da olabilir. Ben, bundan çok şikayetçi olmam. Hele hele mevcuda bakıldığı zaman, çok fazla şikayetçi olmam.

Parlamento perspektifinin HSYK'ya hiç aktarılmamış olması... Çünkü Orhan az önce çok güzel bir şeyden bahsetti. Ayrımdır bu; hem adli dinamikler, hem de toplumsal dinamiklerin ayrımı. Adli dinamiklerin önünü açıyoruz, bunu çoğulcu bir şekilde HSYK'ya aktarıyoruz. Hatta Demokrat Yargı'nın özel bir çabası sonucu Anayasa Mahkemesi'nin ilk derece hakim ve savcılarını arasına da doğrudan doğruya atama imkanı getirildi. Bu, Avrupa'da da olmayan bir örnek, ama bizim çabamızla olan bir örnek.

Danıştay ya da Yargıtay üyesi olmanın, ilk derece mahkeme hakim ve savcılarını açısından herhangi bir ayrımı yoktur. Üye olan kişi, politik bir tercih değişikliği olduğu için oraya üye olarak atanmıştır. Birinci sınıf ayrımcı olan hakim ve savcı, oraya üye atanma-

mış olsa bile aynı nitelikte ve aynı ehliyete sahip olan bir insandır, bu yüzden, “*Böyle bir hiyerarşi kuramazsınız*” dedik. Kısmen dinlenildi ve Anayasa Mahkemesi’ne doğrudan doğruya ilk derece mahkemelelerinden hakim ve savcı atama planı getirildi. Bu, çok önemli bir şey. En azından, bu, üst yargı kurullarıyla adliye arasındaki hiyerarşiyi en tepe organ örneğinde çözmeye başladı ya da çözebilme imkanını ortaya çıkardı. Bunları da bir şekilde görmek zorundayız.

Bizim önerimiz şuydu: HSYK’nın beşte ikisi parlamento tarafından seçilsin, Anayasa Mahkemesi’nin ise yarıdan fazlası seçilsin; çünkü Anayasa Mahkemesi aynı zamanda siyasal bir organdır. Yasaları yürürlükten kaldırma süreciyle bir yasama faaliyetini yerine getirmiş oluyor. Peki, nasıl olmalı bu? Şöyle: Parlamento içerisinde temsil edilmiş olan bütün partiler, güçleri oranında aday önerme ve seçebilme imkanına sahip olsunlar. Ama öyle aday önermeliler ki; örneğin BDP, CHP ya da MHP öyle bir aday önermeli ki, bu aday ötekiler tarafından kabul edilsin. Dolayısıyla o perspektif, Anayasa Mahkemesi’ne ya da HSYK’ya yansıtılırken yapıcı bir perspektif olsun, ayrıştırıcı bir perspektif olmasın, müzakere masasının etrafında daima kalmayı ahlaki bir ilke edinmiş bir perspektif olsun. Asıl olarak çoğulculuğu gerçekleştirecek olan buydu. Aslında bu yapıldığı zaman devrim olurdu, reformun ötesine taşardık.

“*Biz Ankara’dan geliyoruz*” dedik ya. Ankara’da siyaset bürokratik kanallar ve koridorlarda da çok fazla yürütülüyor ve bu paket içerisinde bürokratik kaygıların daha fazla ön plana çıktığını görüyoruz. En yetersiz yapı Anayasa Mahkemesi’ne ayrılmış durumda. Öyle zannediyorum ki, bu da Anayasa Mahkemesi’ndeki birkaç kişinin ikna edilmesi amacına hizmet ediyor. Tabii ki bu da bir spekülasyon. Sadece öylesine bir ifade.

Kürt Sorununun üretilmesinin temelini bakıldığı zaman; Türkiye İşçi Partisi’nin 1971 tarihinde kapatılmasıyla birlikte bir yargı kararının olduğunu görüyorsunuz ve o yüzden diyoruz ki, yargıda bir demokratikleşme sağlayamadığınız sürece hiçbir toplumsal sorunu çöremezsiniz. O, başka bir silah olarak çalışacak.

Bir de kendi içerisinde bir sosyalleşme imkanı sağladığı için, örneğin Kürt konusunda bir adım atıldığında, bunu tehdit olarak algılayacak -*kendi dünyasına göre bir tehdittir*- ve buna da inanacak. Bu doğrultuda attığı adımın halk için, ülke için, toplum için çok zorunlu ve gerekli bir adım olduğuna da inanacak. Çünkü izole bir toplum içerisinde yaşadığı için, vicdanını test edebileceği bir toplumsal etki-

leşim imkanına ve etkileşim ağına sahip değildir.

Bu nedenle, bu reform bizim karnımızı ağrıtıyor, sancı giriyor. “Yahu, en azından bir anahtardır ve perspektiflere imkan sağlar” derken, biçimine ve içeriğine baktığımız zaman hakikaten karnımıza ağrı düşüyor. Ama bu bir siyaset ve sonuçta bu değişiklikleri siyaset yapıyor ve bu kadarını yapıyor. Parti içi demokrasinin olmaması nedeniyle, toplumdan alınan dinamiklerin törpülene törpülene, azaltıla azaltıla yansıtıldığı bir merkezin ya da Ankara’da yürütülen bir siyasetin ürünüdür bu paketler. Bunu bilmemiz lazım. O yüzden, bu adımların atılmasının hemen ardından, “Yeni Anayasa” diye sokaklara çıkmak lazım. Çünkü bununla demokratikleşme tam anlamıyla gerçekleşmiyor.

Nilgün’ün ifadesinde prosedür vardı. Tabii, şöyle bir problemi-miz vardır: Darbe anayasası sistemi içerisinde yaşıyoruz. Bizim siyasete, askeriyeye, yargıya ilişkin bütün kanunlarımız darbe kanunlarıdır. Yani sadece ekonomi, sosyal güvenlik vesairedeki yasalar sadece Parlatmentonun ürünüdür. Bunları bilelim. Hiçbirisi bizim kör topal irademizin ürünü değil. Böyle bir sistem içerisinde yaşıyoruz. Antidemokratik, kimi zaman totaliter özellikler gösterebilen otoriter bir sistem içerisinde yaşıyoruz. Böyle bir süreç.

Tam anlamıyla demokratik bir sistemin egemen olduğu bir sistemde uygulanması gereken prosedürlere uyularak acaba çözülebilir mi? O otoriter sistemler, kendi meşruiyet tabanlarını ve dirençlerini daima üretir ve o öyle bir dirençtir ki, siz onu sürecin bir parçası haline getiremezseniz hiçbir şekilde adım atamazsınız. Eğer aşabilme imkanı varsa, “Hayır, onlar da kabul etmiyor” dersanız, hiçbir adım atamaz hale gelebilirsiniz. Aslında Türkiye böyle bir problemle karşı karşıya. Yani nasıl söyleyelim; İtalyan faşizminden kurtulmaya, demokratik prosedürleri bütünüyle uygulamak suretiyle bunu bütünüyle aşmaya çalışsak acaba ne olur? Bunu sadece kendi içimde sesli olarak düşünüyorum. Demir parmaklıkların arkasından kurtulmamız lazım. Nasıl kurtulursak kurtulalım diye bir düşüncemiz de vardır. Çünkü gerçekten daha ciddi problemlerle karşı karşıya kalabiliriz.

Umutlu olalım mı? Umutlu olmamak için hiçbir nedenimiz yok. Çünkü topluma baktığımız zaman, kendimizi entelektüel bir konna koyduğumuz zaman, toplumun çok dışında, toplumu geride kalmış olarak değerlendirebiliriz. Ama şöyle bir deneyim de çıkıyor ortaya: Toplum, ciddi bir şekilde farklılaşıyor, dinamikleşiyor ve toplum, yeni taleplerle ortaya çıktığı zaman, bu talepler birer sorudur ve

bu sorulara cevap vermeye başlayınca, toplum içerisinde ciddi bir hareketlilik başlar. Adli dinamikler için de aynı şeyi söyleme imkanına sahibiz. Çok şey göremeyebiliriz, ama sorular birikmiş durumda. Bu sorulara bir cevap verildiği zaman ve bu cevapların gereğini yerine getirebilecek bir sistem değişikliği yaptığımız zaman dinamikler çok daha iyi bir şekilde çalışabilir ve çok daha beklemediğimiz sonuçlar yaratabilir.

YD Kararıyla ilgili teknik bir soru vardı, “Anayasa Mahkemesinde YD Kararı verilebilir mi?” diye bir soru vardı. Bu paket, öyle zannediyorum ki, Anayasa Mahkemesi’yle uzlaşarak hazırlanmış bir paket. O yüzden, öyle bir tehlike çok fazla olmaz diye düşünüyorum.!

Yani bu paketin negatifliklerini saya saya bitiremeyebiliriz, ama ortada bir realite var. İkinci olarak, Anayasa Mahkemesi’nin böyle bir yetkisi yok. Yani darbeciler dahi esasa girme konusunda denetim yapabilme yetkisi vermemiş, hatta kendisine yasaklamış, ama bunları aşarsa kör topal da olsa, ağır aksak da olsa bir reform süreci var, Avrupa Birliği’nden, Türkiye’deki liberal güçlerden gelen toplumsal talepler var. Burada farklı bir dinamik işler. O, siyasi bir adımdır. Bu konuda da siyasi bir adım vardır. Yani hiçbir güç Anayasa Mahkemesi’nin o kararına uymak zorunda değildi, ama uyduğunuz zaman bu geçerli hale gelir. Olay bu kadar. Yani siyasi bir adımdır, ona uyma iradesi de siyasi bir iradedir.

Kişisel bir soru soruldu. Ona cevap vermeyi düşünmüyorum. Ama bu, 2007 yılında gerçekleşen bir hadisedi. 2007 yılında Türkiye’de çok farklı politik krizler vardı ve o politik krizlerin içerisinde maalesef biz de vardık; Anayasa Mahkemesi’nde raportör olarak önemli dosyaları falan inceledim. Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi’nin o zaman enteresan bir pozisyonu vardı, yargıda enteresan pozisyonlar vardı. Bunlara çok fazla girmek istemiyorum.

Bu akşam İstanbul’da bir ödül töreni gibi bir şey olacak, eşimle orada olacağım. Ama çok daha önemli olan şey şu: Buradaki saygısızlık bana karşı yapılan bir saygısızlık değil; kendi özgürlüğüne, kendi özgüvenine ve kendi duruşuna saygı duymayan ve bu saygıyı da bir şekilde içselleştiremeyen, özümseyemeyen bir erkek egemen kültürün saygısızlığıydı ve bunun ötesinde hiçbir anlam ifade etmiyor. Bunun dışında çok fazla söz kullanmak istemiyorum.

Teşekkür ediyorum.

Salondan: Yılın hukukçusu seçilmişsiniz. Tebrik ederiz.

Doç. Dr. Osman Can: Evet, orada eşim adına da alacağım onu. Yani öyle bir durum var. Onun adına alacağız.

Moderatör: Toplantıyı 2 saat planlamıştık, ama 3 saate yakın bir süre geçti. Anayasa tartışmaları konusunda bir-iki söyleşimiz daha olacak, başka konuklarımız olacak. Orhan Beye ve Osman Beye teşekkür ediyoruz.

